

PÔSOBENIE A OSUD PARTIZÁNSKEHO ODDIELU BOHDAN CHMEĽNICKÝ

MARTIN LACKO

LACKO, M.: Activity and the Fate of the Partisan Squad Bohdan Chmeľnický. Vojenská história, 9, 2, 2005, pp 72 – 91, Bratislava.

The study aims at the activity of the partisan squad Bohdan Chmeľnickij, part of the Partisan Brigade „Boženko“ commanded by Anatolij Antonovič Areneckij, with a code name Snežinskij. Based on a detailed research of professional and commemorative literature the author tries to properly explain the activity of this squad. He points out that history of the partisan movement in Slovakia before 1989 may have been the most deformed issue of the Slovak historiography. The author brings under criticism the existing professional literature overlooking the fact that partisan documents often gave false data and his goal is to correct the partisan squad links.

Vojenská história. Slovakia. World War II. Partisan Squad Bohdan Chmeľnický.

Partizánske hnutie na Slovensku v rokoch 1944 – 1945 patrilo medzi najpreferovanejšie témy marxistickej historiografie. Tento fakt však neznamená, že by o danej problematike bolo napísané všetko, ako ani to, že by táto rozsiahla spisba bola aj objektívna a pravdivá. Pri podrobnejšom skúmaní možno zistiť, že v mnohých prípadoch sú medzery aj v základnej faktografii. Autori uvádzajú prehnané údaje v snahe ukázať partizánsku „aktivitu“, nevrviac už o zamlčivanie najrôznejších negatív partizánskeho hnutia, ktoré boli do roku 1989 tabuizované. Partizán bol jednoducho nesmrteľným a nedotknuteľným hrdinom, archetypom antifašistického bojovníka a zároveň vzorom československo-sovietskej družby, ktorá mala trvať „na večné časy“. Tieto konštatovania plne platia aj pre partizánsku brigádu *Boženko* podplukovníka Anatolija Snežinského.¹ Zvláštnu a pomerne samostatnú kapitolu v histórii brigády tvoril partizánsky oddiel (p. o.) *Bohdan Chmeľnický*, ktorý v rámci spomenutej brigády vznikol, no väčšiu časť svojej existencie pôsobil ako úplne samostatná jednotka.² Aj tu možno konštatovať, že je v historiografii pomerne málo spracovaná,³ i keď nemožno tvrdiť, že úplne

¹Otázky som sa dotkol v štúdií Partizánska brigáda podplukovníka Anatolija Snežinského a jej činnosť v oblasti Považského Inovca (1944 – 1945). In: Historický časopis, roč. 51, 2003, č. 1.

²Bohdan Chmeľnický (asi 1595 – 1657), kozácky hajtman a vládca Ukrajiny v rokoch 1648 – 1657, vodca protipoľského a protikatolíckeho povstania na Ukrajine, ktorý svoju oporu hľadal v spojení s Kyjevskou Rusou. Pre komunistickú moc bol symbolom príklonu Ukrajiny k Rusku. Treba poznamenať aj to, že identický názov niesol aj oddiel partizánskeho zväzku *Čapajev*, pôsobiaci na východnom Slovensku v jeseni 1944. Tomuto oddielu velil mjr. J. Dobrotka. (Pozri PLEVZA, V. a i.: Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok. Encyklopédia odboja a SNP. I. vydanie. Bratislava : Nakladateľstvo Pravda, 1984.

³Na čitateľa môže zmätočne pôsobiť už mylné stotožňovanie názvu tohto oddielu so samotnou brigádou, resp. zámena oboch veličín, čoho sme svedkami aj vo významnejších publikáciách o partizánskom hnutí. Tak napr. syntetické publikácie Kol: Partizánské hnutie v Československu za druhé svetové války (Praha : Naše vojsko, 1961, s. 297, s. 488) ako aj GEBHART, J. – ŠIMOVČEK, J.: Partizáni v Československu 1941 – 1945. (Bratislava : Pravda, 1984, s. 297) udávajú, že veliteľom oddielu *B. Chmeľnický* bol Snežinský, hoci ten velil celej brigáde. Aj autori publikácie *Protifašistický odboj na Slovensku v rokoch 1938 – 1945*. (Ed. HALAJ, D.), Martin : Obzor, 1980) si mýlia tento oddiel s brigádou *Boženko*, ktorej bol spočiatku súčasťou. Na s. 24 napr. píše, že „v *Slanských horách* bola vysadená partizánska jednotka *B. Chmeľnický*, ktorej velil mjr. A. A. Snežinskij“ alebo na s. 57, že „p. brigáda *B. Chmeľnický* bola vysadená 20. septembra v *Slanských vrchoch*“. V skutočnosti išlo o organizátorskú skupinu

Vojenská história

neznáma. Známa päťzväzková práca V. Plevzu o dejinách SNP pod heslom „Bohdan Chmeľnickij“, o. i. konštatuje: „*Partizánsky oddiel, súčasť p. b. Boženko. Sformoval sa v Novej Lehote v Považskom Inovci... mal okolo 120 príslušníkov, časť z nich tvorili príslušníci tzv. turkeštanskej legie SS, ktorá sa na Vianoce 1944 pripojila k brigáde. V januári 1945 sa cez Malú a Veľkú Fatru presunul do Nízkych Tatier. V spolupráci s ďalšími p. oddielmi sa v priestore Staré Hory – Liptovské Revúce podieľal na obrane tohto partizánskeho rajónu, uskutočňoval diverzie a prepady nepriateľských jednotiek. Po bojoch v pol. marca musel ustúpiť pred nepriateľskou presilou a 21. 3. 1945 sa v Jasenianskej doline spojil so sovietskymi jednotkami.*“⁴

Počiatky činnosti partizánskeho oddielu (neskôr brigády) pplk. Snežinského siahajú do prelomu augusta a septembra 1944. V tomto období (presne v noci z 20/21. 8. a 3. 9.) boli v Slanských vrchoch vysadení spomenutí partizánski organizátori – v prvom rade veliteľ Anatolij Snežinský, politický komisár Vasil Vozňák a náčelník štábu Teofil Gaňba. Miestom ich dislokácie sa mala stať Nová Lehota v Považskom Inovci, kam sa aj presúvali. Presun, počas ktorého skupina priberala nových dobrovoľníkov z radov civilov či bývalých vojakov, sa zavŕšil niekedy v októbri, keď jednotka úspešne dorazila na určené miesto – do domu evanjelického gazdu Pavla Kravárika na novolehotskej kopanici Za jamami. Jeho si NKVD vytipovala ako vhodnú osobu vzhľadom na dobré skúsenosti, ktoré s ním predtým mala.⁵

Prvé dni pobytu sovietskych partizánov v priestore Inovca boli vcelku pokojné, možno povedať bez jediného výstrelu či ozbrojeného incidentu.⁶

A. Snežinského, z ktorej sa postupne vyformovala p. brigáda. V spomenutom čase (20. 9.) partizánsky oddiel B. Chmeľnický ešte nejestvoval. Rovnako sa mylí aj J. M. Dubovský v štúdiu *Partizánske skupiny v Malých a Bielych Karpatoch a na Považskom Inovci v rokoch 1942 – 1944*, kde uvádza, že brigáda mjr. Snežinského „bola známa pod menom Bohdan Chmeľnický“. (In: Protifašistický odboj v okrese Trnava. Bratislava : Obzor, 1975, s. 31.) Názvy si mylí aj autori publikácie *V službách svojho ľudu (Z histórie pracujúcich v okrese Topoľčany)* Bratislava : KV KSS, 1966, s. 110, podľa ktorých „začiatkom septembra 1944 prišiel na územie topoľčianskeho okresu oddiel Bohdana Chmeľnického. Velil mu pplk. Snežinský.“ Aj tvorcovia diela *Z kroniky bojov partizánskej brigády J. Žižku (Topoľčany : Vlastivedné múzeum, 1984)*, na s. 111 tvrdia, že Snežinského partizánsky zväzok sa po reorganizácii začal nazývať *Bohdan Chmeľnický*. Názvy si zamieňa i J. Šufliarsky (*Akcia Edelweiss*. Bratislava : VPL, 1963), keď na s. 45 spomína „časť brigády Bohdana Chmeľnického, ktorej velil major Snežinský... v brigáde bol aj jeden oddiel Čerkizov, počtom asi 120 mužov, ktorému velil sovietsky dôstojník Narzikulov“. Zmätok v pojmoch organizačnej štruktúry Snežinského brigády majú aj autori publikácie *V borbe za slobodu* (KALÁČ, G. – ŠTUKOVSKÝ, Š.: Trenčín : OV KSS, 1964, s. 71.) Títo sa nazdávali, že Snežinský vytvoril brigádu Ščors, s oddielmi Čapajev, Suvorov, Boženko, Krasny partizan a Smrť fašizmu. Posledné dva oddiely však táto brigáda vôbec nemala. Naopak, oddiel B. Chmeľnického autori nezaregistrovali vôbec. Na inom mieste si však protirečia, keď píše, že Snežinský bol veliteľom „odriadu B. Chmeľnického“, čo zase nie je pravda (s. 86). Chybný názov brigády registrujeme aj v inej regionálnej publikácii *Podjavorinský kraj v SNP* (SÚPKOVÁ, J. – MARTÁK, D.) Bratislava : Tatran, 1989, s. 46, ktorí navyše skomolili aj Snežinského meno, či v známej publikácii *Fašistické represálie na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1990, s. 139) .

⁴PLEVZA, ref 2, s. 43. Uvedený opis možno pokladať za viac-menej pravdivý, aj keď tvrdenie o „diverziách a prepadoch“ je silne prehnané a vytvára dojem, akoby ich boli desiatky.

⁵V roku 1942 totiž o. i. práve on vo svojom dome skrýval vysielačku sovietskych špiónov K. Schwarz a H. Fomferru, za čo bol krátko aj súdený.

⁶Nevedno, kto vymyslel informáciu, že v októbri zvädzal tento oddiel v Inovci „ŕažké boje“. Pozri GAŽO, E. (ed.): *Partizánske hnutie na Slovensku*. Rukopis, s. 375.

POČIATKY ODDIELU *BOHDAN CHMEĽNICKÝ*

Práve počas spomenutého presunu zo Slanských vrchov pozdĺž slovensko-maďarskej hranice na západné Slovensko sa k jednotke dostal neskorší veliteľ oddielu *Bohdan Chmeľnický*, Ján Zdražil.⁷ V obci Nemce, severne od Ipeľských Šiah, narazil Snežinský na tohto bývalého veliteľa jednej z rôt partizánskej brigády *Za slobodu Slovanov* npor. L. Kalinu a mjr. F. M. Makarova sídliacej na Zvolenskom zámku. Z rozbitých zvyškov Zdražilovej roty 72 mužov sa k Snežinského skupine na jeho výzvu pridalo 39 mužov.⁸

Keď sa koncom októbra (pravdepodobne 23.) mala Snežinského skupina presunúť z Novej Lehoty za Váh, do priestoru približne medzi Malými a Bielymi Karpatmi,⁹ túto prepravu mal o. i. zabezpečovať práve J. Zdražil, ako to dosvedčuje sám Snežinský.¹⁰ Na túto úlohu mu bol pridelený jeden z príslušníkov oddielu, ktorý však cestou od Zdražila ušiel. Preprava skupiny sa však nakoniec úspešne realizovala, a to v miestach medzi obcami Lúka a Brunovce. Za úspešné zvládnutie prepravy dostal Zdražil od Snežinského hodnosť poručíka.¹¹

Podľa „otčotu“ partizánskeho oddielu *Bohdan Chmeľnický* bol tento vytvorený dňa 1. novembra 1944. Za jeho veliteľa bol ustanovený práve *Ján Zdražil*, za komisára bol menovaný *Teofil Hnitecký*¹² a náčelníka štábu por. *Štefan Mikulčík*.¹³ Snežinský o svojom rozhodnutí neskôr napísal: „V obci Nová Lehota bol Zdražilovi pridelený komisár a náčelník štábu oddielu, 12 bojovníkov na organizáciu nového oddielu.“¹⁴ Koncom jesene sa počet partizánov zvyšoval. Pôvodná organizácia sa ukázala ako nevyhovujúca, preto sa vytvárali nové oddiely.¹⁵

⁷Bol rodákom z Banskej Štiavnice, časť Horná Roveň, kde sa narodil 31. 3. 1922. Jeho otec pochádzal z Moravy. Po skončení gymnázia študoval na Vyššej lesnickej škole, štúdium však nedokončil. V slovenskej armáde strávil len tri mesiace, pretože bol vyreklamovaný svojím predchádzajúcim zamestnávateľom – fy. Slovenka, o čo sa postaral jej riaditeľ – Čech. (Išlo o firmu pod vojenskou správou.) Ešte počas krátkej prezenčnej služby zmaturoval v Bratislave a armáda mu priznala aspirantskú hodnosť. Až do augusta 1944 pracoval v Slovenke, keď sa pridala k partizánskej skupine mjr. *Makarova*. Vojenský ústredný archív Praha (VÚA-VHA), zbierka partizánske a odbojové hnutie, časť Slovensko, č. 492/1945, Vlastný životopis. Nevedno odkiaľ čerpalí autori Dejín SNP v hesle „Zdražil, Ján“, keď na s. 631 uvádzajú, že počas vojny bol „pracovníkom Riaditeľstva št. lesov v Prešove... Do ilegálneho protifaš. odboja zapojený v Prešove od 1944, spolupracovník p. o. Čapajev, v sept. a okt. 1944 redaktor povstaleckého časopisu Útok.“

⁸VÚA-VHA Praha, zbierka partizánske a odbojové hnutie, časť Slovensko, č. 492/1945, potvrdenie Snežinského o Zdražilovej partizánskej činnosti z 10. 4. 1945.

⁹Dátum 23. 10. na základe hlásenia okresného náčelníka z Piešťan dňa 26. 10. Štátny archív Bytča, fond (f.) Trenčianska župa, D1-1240/1944, tiež VHA Tmava, f. Partizánske hnutie, č. 132, dokument Partizáni v Novej Lehote, s. 1.

¹⁰Tamže. Jedno z úradných hlásení však naznačuje, že týchto prechodov cez Váh bolo viacero, čo by mohlo znamenať, že celá jednotka sa nepresunula z Inoveckých hôr naraz v jeden deň. Štátny archív Bytča, f. Trenčianska župa, škatuľa (šk.) 57, D1-1316/1944, hlásenie okr. náčelníka v Piešťanoch z 15. 11.1944.

¹¹Udeľovanie vojenských hodností v Snežinského brigáde sa neriadilo nejakými pravidlami, skôr naopak. Tak napr. jedného zo svojich pomocníkov, Jána Štefkoviča z Podhradia, vymenoval Snežinský rovno za kapitána. Pozri Kronika národného povstania obce Podhradie. Archív Ministerstva obrany SR (MO SR), oddelenie 255, f. č. 6.

¹²*Gnatekij, Teofil Ivanovič*,*1914, Gorobovo, Žitomirská oblasť, roľnícka rodina, pôvodným povoláním učiteľ, od r. 1943 účastník partizánskeho hnutia na Ukrajine, člen organizátorskej skupiny A. A. Snežinského, ktorá bola vysadená 20. 8. 1944 na Slovensku. Po transformácii výsadkovej skupiny na partizánsky prieskumný oddiel *Boženko* zastával v tomto funkcii zástupcu veliteľa. KUZNECOV, D.: Portréty sovietskych účastníkov SNP. Preložil kol. pracovníkov Múzea SNP v Banskej Bystrici. Bratislava; Banská Bystrica : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS; Múzeum SNP, 1985, s. 129-130. (Častejšie uvádzaný ako Hnitecký – pozn. M. L.)

¹³*Mikulčík, Štefan*,*1921, Košariská, počas vojny študent, po vojne učiteľ, člen KSČ v rokoch 1947 – 1971. Vyznamenaný Čs. vojnovým krížom (1945), Za chrbosť (1946) a i. Dejiny SNP, zv. V., s. 314.

¹⁴Potvrdenie Snežinského o Zdražilovej partizánskej činnosti z 10. 4. 1945. Zdražil však píše, že 12 bojovníkov dostal ešte okrem spomenutých 7 veliteľských funkcií. Za veliteľa rozvedky bol menovaný Ernest Kellerman. Uvádza sa tu takisto „Rota oddielu“, ktorej veliteľom sa stal E. Kauzál, staršinom V. Wágner a veliteľom čaty Š. Bednár. GAŽO, ref 6, s. 376.

¹⁵Podľa autora diela Partizánske hnutie na Slovensku mala Snežinského brigáda v decembri nasledujúce oddiely: *Suvorov*, *Bohdan Chmeľnický*, *Boženko*, *Za vlasť*, *Ludovít Štúr*, *Ščors* a *Čapajev*. Dejiny SNP V., v hesle „Boženko“ (s. 48.) však priznávajú brigáde maximálne 6 oddielov, konkrétne sa nespomína údajný oddiel *Boženko*. K väčšine z nich sa však žiadne dokumenty na území bývalého Československa nenachádzajú, ako to konštatoval vo svojom súhrnnom prehľade E. Gažo (s. 375) a overil si aj autor týchto riadkov. Súvisí to asi s faktom, že Snežinský pravdepodobne podliehal NKVD, ako aj s tým, že Slováci a Česi tvorili významnejšiu časť len v oddieloch *Bohdan Chmeľnický* a *L. Štúr*.

Oddiel mal tradičnú štruktúru sovietskych partizánskych oddielov, s nasledovnými veliteľskými funkciami: veliteľ oddielu, komisár, náčelník štábu, veliteľ rozvedky, dvaja politrukovia, náčelník zásobovacej služby, dvaja „staršinovia“ (proviantní) a velitelia jednotlivých rôt, čiat a družstiev.¹⁶ Pôvodná veliteľská zostava, utvorená v novembri 1944, zdá sa, vydržala až do samého konca vojny.¹⁷

Oddiel sa posilňoval aj mladíkmi, mobilizovanými priamo v jeho sídle v Novej Lehote. Takéto „mobilizácie“ boli, zdá sa, dve. Prvá sa konala ešte koncom novembra, ako o tom vypovedá ich krajan a zároveň neskorší veliteľ čaty v oddiele *Bohdan Chmeľnický*, Štefan Bednár.¹⁸ Bednár zbehol zo slovenskej armády ešte v júli 1944 a odvtedy sa skrýval doma. Uviedol, že ako zbeh radšej šiel k partizánom, než by riskoval svoj pobyt doma. Chcel však získať aj ďalších mužov. V novembri preto robil spolu so Š. Mikulčíkom nábor medzi svojimi rodákmi v miestnej časti Novej Lehoty – Dolina. Podľa Bednára obaja „chodili z dom do domu“ a presviedčali kamarátov, aby „šli do povstania“, pretože je taká doba, že „potrebujeme každého chlapa – vojaka“. Apelovalo sa aj na nebezpečenstvo hroziace od Nemcov: „Chlapci, poďte, aby ste sa zachránili, lebo nevieme, čo tu bude „Nemci idú, pobijú vás tu – ideme bojovať! Lepšie ísť, ako sa dať zajať Nemcom!“ Celkový výsledok novembrového náboru Bednár zhrnul nasledovne: „Tak ktorí išli, išli... Všetci nešli...“ Okrem niekoľkých miestnych mládenčov sa pridalo aj zopár židovských chlapcov skrývajúcich sa po tunajších kopaniciach.¹⁹

Zdražil však po vojne partizánsky nábor prezentoval až príliš jednostranne. „*Sa hlásili chlapci z okolia Novej Lehoty až Topoľčian a vstupovali dobrovoľne do odriadu... čiastočne od slovenského vojska utečení vojaci, ktorí nadšene vstupujú do našich radov.*“ Skutočnosť bola trochu iná. Miestni chlapci sa k partizánom zďaleka nehnmuli s takým elánom, ako by si mohol ktosi myslieť. Týka sa to najmä druhej mobilizácie na Silvestra roku 1944. Svedčí o tom aj zachované žandárske hlásenie zo 4. januára 1945, v ktorom o. i. stojí: „...dňa 31. 12. 1944 asi o 10 hod. prišlo do Novej Lehoty väčšie množstvo partizánov, ktorí podľa výpovede utečencov Petra a Jozefa Hanáka a Jozefa Pistu, všetci z Novej Lehoty, chytali zbraneschopných mužov a ich ozbrojovali. Partizáni potom išli na Starú Lehotu a odtiaľ smerom k Modrovej a Modrovke. Petrovi a Jozefovi Hanákovi a Jozefovi Pistovi sa pred partizánmi podarilo ujsť až do Kočoviec. Niekoľko občanov-mužov utieklo tiež z týchto obcí smerom k Piešťanom a Novému Mestu nad Váhom, aby neboli partizánmi chytení. Koľko mužov partizáni chytili a odviekli, utečenci-svedkovia udat' nevedia.“²⁰ Oveľa viac ako bojové oduševnenie tu pôsobil nátlak partizánov, u zbehov z armády zase strach z možného odvedenia nemeckým vojskom, resp. bezpečnostnými úradmi. Skôr ako o dobrovoľnosti tu teda možno hovoriť o akejsi nevyhnutnosti, nátlaku, resp. voľbe menšieho zla.

Podľa všetkého, do svojho odchodu z Inovca oddiel nevyvinul žiadnu bojovú ani diverznú činnosť, aj keď Zdražil hovorí o diverzných aktivitách veľkých rozmerov.²¹ Dialo sa tak v súlade so Snežinského nariadením o vyhýbaní sa provokáciám voči Nemcom. Snežinskému bolo totiž zrejmé, že v prípade kladenia ozbrojeného odporu, či väčšej provokácie, by bolo ich hlavné sídlo Nová Lehota, ako aj blízke Podhradie, okamžite vypálené. Najmä z tohto dôvodu

¹⁶VÚA-VHA Praha, zbierka partizánske a odbojové hnutie, časť Slovensko, Organizácia partizánskeho oddielu B. Chmeľnický. Z približne 220 príslušníkov oddielu bolo veliteľských funkcií 16.

¹⁷Podľa hlásenia MNV v Liptovských Revúcach z 27. 4. 1945 bol v posledných týždňoch vojny veliteľom por. Zdražil a kpt. Jergačov. Ich pobočníkmi a náčelníkom štábu bol komisár Kasimov, kpt. Greslinger a por. Mikulčík naopak klesli na veliteľov rôt. Túto informáciu prebral aj E. Gažo (s. 381). Tieto zmeny však boli podľa všetkého dané tým, že Zdražil spolu s vyššie menovanými sa nezdržovali pri oddiele. Podľa zoznamu jeho príslušníkov zo začiatku apríla, keď sídlil oddiel vo Važci, bol totiž Mikulčík náčelníkom štábu až do konca vojny.

¹⁸Ich mená, ako aj dátum vstupu do jednotky – 26. november – sú uvedené v prílohe.

¹⁹Z rozhovoru so Š. Bednárom 2. 5. 2001. Písomný záznam v osobnom archíve autora.

²⁰Štátny archív Bytča, f. Župný úrad Trenčín, šk. 64, D1-15/1945, hlásenie ŽS Kočovce zo 4. 1. 1945.

²¹K tejto otázke bližšie na inom mieste.

Vojenská história

nebol kladený žiadny odpor až do odchodu brigády v marci 1945. Presne tak, ako to zachytil jeden zo Snežinského domácich spolupracovníkov: „Snežinský... šetril našu obec od zničenia, lebo chcel sa v nej dlhší čas zdržiavať. Tak si to žiadali jeho velitelia z Kyjeva.“²² Skôr ako na bojové akcie, museli partizáni myslieť na vlastnú bezpečnosť – v prvom rade sledovať, kde sa nachádzajú a kade sa práve pohybujú ozbrojení Nemci, aby mohli pred nimi včas ujsť alebo sa aspoň skryť. Ako sa stalo v Inovci napr. 30. novembra, keď nemecké vojsko – okrem iných obávaný Dirlewanger – konalo protipartizánsku akciu v Inoveckých horách od Dubodiela až po Velušovce. Zdražil pomenoval tento bezhlavý útek,²³ „premiestnením“ a „manévrovaním“.²⁴

Okrem „čulej rozviedkovej činnosti“ vykonávala Zdražilova skupina až do príchodu Turkestanov na Vianoce prepady spojené s rabovaním na majeroch v okolí Topolčian.²⁵ Ako príklad možno uviesť vyrabovanie veľkostatku vo Vítkovciach (osada obce Kuzmice, okres Topolčany), o čom sa nám zachovalo podrobné hlásenie: 14. decembra 1944 približne o 16. 30 h prišlo do Vítkoviec asi 15 ozbrojených partizánov, ktorí obkľúčili veľkostatok firmy Ekonomia, ako aj kaštieľ Walterstiena Marnega. Počas „prehliadky“ kaštieľa z tohto pobrali nielen zbrane, ale aj iné predmety, v sume asi 20 000 Sk.²⁶ Ešte horšie obišiel veľkostatok firmy Ekonomia, kde museli oželiť dvoch koňov a povoz, rovnako o dva kone prišli aj na susednom statku Fondu. Vykradnutý zostal aj byt správcu tohto veľkostatku Rudolfa Matzenauera.²⁷ Partizáni nepohrdli ani takými predmetmi, ako strieborná pudrenka či strieborný jedálenský príbor. Celková škoda spôsobená ich „návštevou“ sa odhadovala na 130 000 Ks. Vtedajšie bezpečnostné úrady mohli okrem vyčíslenia škody konštatovať len toľko, že partizáni prišli z okolitých hôr obce Bojná a v tejto skupine boli Slováci, Rusi a Česi, usudzujúc podľa reči. Niektorí mali na sebe rovnošatu slovenskej armády, niektorí mali tiež súčasť rovnošaty slovenskej armády a ostatní boli v civilnom obleku. Vyzbrojení boli ľahkými guľometmi vz. 26, vojenskými a žandárskymi puškami, pištoľami a ručnými granátmi.²⁸

DECEMBROVÉ UDALOSTI

Asi najvýznamnejšou udalosťou, ktorá sa v krátkej, no neslávnej histórii pôsobenia Snežinského brigády odohrala, bol prechod väčšiny príslušníkov 1. (turkestanského) práporu Východomoslimského pluku SS²⁹ z okolia Myjavy a Starej Turej k tejto brigáde na Vianoce

²²VHA Tmava, f. Partizánske hnutie, č. 132, dokument Partizáni v Novej Lehote, s. 1. Tu sa však žiada doplniť, že podnes nie je celkom jasné, či Snežinský podliehal kyjevskému partizánskemu štábu alebo NKVD.

²³Partizáni sa počas „očisťovacej“ akcie Nemcom nepostavili na odpor ani na jedinom mieste, a to ani vtedy, keď išlo o záchranu 36 Židov v mieste Stoky, medzi Novou Lehotou a Pohradím. Títo, asi 36, boli po objavení na mieste zmasakrovaní, vrátane malých detí.

²⁴VÚA-VHA Praha, zbierka partizánske a odbojové hnutie, časť Slovensko, č. 492/1945, Otčot p. o. B. Chmelnický, (ďalej len otčot p. o. B. Chmelnický), s. 1.

²⁵Podľa Štefana Bednára bolo takýchto akcií viacero, napr. v Blesovciach na miestnom zarizovanom majeri pobrali voly a pod. Rozhovor s autorom 2. 5. 2001. Pisomný záznam v osobnom archíve autora.

²⁶Konkrétne dve brokovnice, jednu „flobertku“, kožuch, zimník, plášť, cigarety a i., všetko v cene asi 20 000 Sk. Jednu z týchto pušiek si doniesol domov aj Š. Bednár, avšak podľa jeho vlastných slov, mu z tejto koristi neostalo nič – zmizla počas jeho neprítomnosti doma. „Čo som ja doniesol, všetko mi pobrali“, takže po vojne sa z ničoho nemohol tešiť. Z rozhovoru s autorom 2. 5. 2001. Pisomný záznam v osobnom archíve autora.

²⁷Jeho rodina bola okradnutá o 4 obleky, 22 košiel, 600 cigariet a i.

²⁸Štátny archív Nitra, pobočka Topolčany, (ŠAP Topolčany), f. Okresný úrad Topolčany, hlásenie žand. stanice Bojná z 19. 12. 1944, č. 445 dôv.

²⁹Mylné sa nazýva v literatúre tiež ako „Vlasovský“. V skutočnosti na Slovensku jednotky armády gen. Vlasova nikdy nepôsobili.

1944. Moslimský pluk SS bol na západný cíp slovenského územia prevelený v polovici októbra priamo z Varšavy. Hoci práve svojím brutálnym postupom proti varšavským povstalcov v lete 1944 (tu pôsobil ešte ako súčasť formácie Dirlwanger) získal priam hrôzostrašnú povosť, na Slovensku sa do žiadnych protipartizánskych bojov či akcií nezapojoval a s miestnym obyvateľstvom si nažíval vcelku dôstojne.³⁰ Potom, čo si viacerí jeho velitelia – počnúc plukovníkom Ghulamom Alimovom – uvedomili beznádejnosť svojho polohy a najmä hroziaci osud po skončení vojny v rukách Sovietov, rozhodli sa pre posledný zúfalý krok na strane Hitlera – dezerciu k partizánom. Vzápätí, ako dostal Snežinský (hoci sám len s veľkou nevôľou) na tento riskantný krok „požehnanie“ z Moskvy³¹, došlo k jeho realizácii: Približne 600 – 700 bývalých príslušníkov Waffen SS pochodovalo na Vianoce cez Nové Mesto nad Váhom a Kálnicu do Inoveckých hôr, na Starú a Novú Lehotu, kde sídlil štáb brigády *Boženka*. Po nápre stoviek Turkestanov sa Snežinského partizáni ocitli v nepríjemnej situácii: Novoprišli a nepreverení bývalí esesáci, počtom aj výzbrojou, vysoko prevažovali nad pôvodnými kmeňovými príslušníkmi brigády. Títo sa len ťažko mohli cítiť bezpečne, súc obkolesení po zuby ozbrojenými aziatmi.³² Bolo jasné, že chudobné obce pod Inovcom v žiadnom prípade neuživí vyše 1 000 mužov. Navyše, prítomnosť takého množstva partizánov v malom pohorí by okamžite upútala pozornosť okupačných zložiek. Preto sa Snežinský rozhodol presunúť svojich „bojcov“ bližšie k frontu. Aj tu však situáciu znova skomplikovali Nemci, ktorí 26. decembra v dopoludňajších hodinách napadli zbehnutých Turkestanov ubytovaných na kopanci U Dominov v chotári obce Stará Lehota. Započatá reorganizácia sa tak znova oddialila. Mohla sa uskutočniť až po konsolidácii situácie na nasledujúci deň, 27. 12. 1944, na topolčianskej strane Inoveckého pohoria, konkrétne v oblasti Duchonky a Nemečiek.

Koncom decembra tu pribudla ešte skupina 46 Turkestanov, ako aj novoutvorený oddiel *Osmana Jusupova*, zložený obdobne z príslušníkov bývalého SS pluku, ktorý bol priamo podriadený oddielu. Celkový počet jeho členov sa tak vyšplhal na 222 mužov.³³

Pre novovzniknutú nepriaznivú situáciu (príchod stoviek nepreverených bývalých príslušníkov SS, ako aj následný nacistický úder na miesta dislokácie brigády) sa štáb brigády rozhodol túto presunúť z malého Inovca do priestoru medzi Veľkou Fatrou a Nízkymi Tatrami, bližšie k frontovej línii. Presun sa však začal až po novom roku 1945. Napriek tomu, že na jeho vykonanie bol vydaný aj brigádny rozkaz, tento sa nakoniec realizoval len sčasti. Konkrétne do stanoveného priestoru sa dostal iba oddiel *Bohdan Chmel'nický* spolu s pričleneným oddielom *Osmana Jusupova*.³⁴ Zvyšok brigády sa postupne vrátil do priestoru Novej Lehoty. Oddielu sa nepodarilo (pravdepodobne úmyselne) viac nadviazať styk so Snežinského štábom a odvtedy preto pôsobil ako celkom samostatná jednotka pod velením J. Zdražila.

³⁰Bližšie som okolnosti a priebeh prechodu spracoval v príspevku *Dezercia tzv. turkeštanského pluku SS k partizánskej brigáde Boženka v decembri 1944*. In: *Vojenská história*, roč. 7, 2003, č. 2. Mýlné sa však ukázali informácie, ktoré som tu prevzal z marxistickej spomienkovej literatúry, že sa Turkeštanci zapojili do dvoch protipartizánskych akcií – na Javorine a Bielych Karpatoch. (Tamže, s. 117.)

³¹Podľa dcéry P. Kravárika, kde bol ubytovaný Snežinského štáb, pričlenenie bývalých SS sa schvaľovalo priamo u Stalina v Moskve, s ktorou mali radistky spojenie. Informáciu som si však nemal možnosť potvrdiť z iných zdrojov. Bližšie v mojej práci o dezercii tzv. turkeštanského pluku SS k partizánskej brigáde *Boženka* v decembri 1944.

³²Tento fakt konštatuje aj B. Graca v diele *Partizánske hnutie na Slovensku*. Rkp., s. 657.

³³GAŽO, ref 6, s. 376. Zdražil v otčote uvádza, že z Turkestanov boli postavené „nové formálne odriady a mužstvo bolo čiastočne rozdelené na už jestvujúce odriady“. Jeho skupina konkrétne dostala pridelených 46 Uzbekov a Kazachov a okrem toho bol jeden oddiel pod vedením *Osmana Jusupova* pridelený jeho veleniu, dovedna v ňom bolo 126 mužov. Otčot p.o. B. Chmel'nický, s. 1.

³⁴GAŽO, ref 6, s. 381.

CESTA Z INOVCA NA STREDNÉ SLOVENSKO

Nie je jasné, či odišli všetky oddiely v jeden deň. Podľa spomienok náčelníka štábu oddielu Štefana Mikulčíka oddiel *B. Chmelnický* a *Osman Jusupov* vyrazili z Novej Lehoty 6. januára, pričom šli popredu ako čelný prieskum. Za nimi, asi s 12-hodinovým oneskorením sa pohol aj štáb brigády, spolu s ďalšími asi 300 partizánmi dvoch iných oddielov. Z pravej aj ľavej strany štábu sa pohybovali ďalšie dva oddiely, pričom pochodová zástita bola zverená oddielu *Ščors*. Čo však veliteľský zbor zanedbal – či už úmyselne alebo pre zanedbanosť – bolo spojenie medzi oddielom a štábom brigády.³⁵ A skutočne, od druhého januárového týždňa až do konca vojny oddiel *B. Chmelnický* viac spojenie so Snežinským neobnovil a vo zväzku brigády bol už len čisto formálne.

Podľa historika partizánskeho hnutia, B. Gracu, vyrazili 6. januára 1945 oddiely na pochod z Považského Inovca cez Mníchovu Lehotu, Trenčianske Jastrabie do Slatinskej doliny a k Čiernej Lehote, pričom však „*prechod z Inovca do Strážovských hôr si museli prebojovať*“.³⁶ Nešlo tu však o nejakú obranu, cez ktorú by sa partizáni museli prestrieľať, ako by sa mohlo zdať z vyššie uvedeného konštatovania, ale o stret rozviedky oddielu s nemeckou hliadkou, ako nás o tom informuje aj otčot oddielu. Stalo sa tak v pohorí nad Motešicami, presnejšie v blízkosti Slatinky nad Bebravou. Aj v tomto prípade veliteľ Zdražil skutočnosť silne prehnal, keď prestrelku opísal ako boj, v ktorom Nemci prišli o 16 ľudí a pred partizánmi sa „rozutekali“.³⁷ Zástupca veliteľa čaty a súčasne veliteľ rozviedky celej pochodovej skupiny Ladislav Wister opísal príhodu celkom inak: Partizáni chytili jedného nemeckého vojaka, ktorého umučili, avšak stihli od neho ešte vytľčť, že zakrátko bude týmito miestami prechádzať skupina Nemcov na maďarský front. Využívajúc časový predstih, ako aj terénnu výhodu, partizáni zaľahli a na Nemcov zaútočili, no po spustení ich mínometnej paľby museli nakoniec ustúpiť. „*Aký bol výsledok už neviem, ale naša paľba nebola účinná, lebo sme mali len pušky a automaty a na takú vzdialenosť to už nie je účinné. Tak Nemci pozoskakovali z motoriek, zaľahli, spustili po nás paľbu a my sme sa dali na ústup*“.³⁸ Ustupovali smerom na sever, za riekou Bebrava, až do dedinky Slatinka. V prípade novoprišlých Turkestanov sa však tento ústup zmenil na divoký útek, pri ktorom stratili aj zbrane. Wister, ktorý bol zástupcom veliteľa čaty, o tom napísal: „*Iba jednu popravu som videl na vlastné oči. V Slatinke nad Bebravou... Stál som v prvom rade – Alimov rozprával rusky, tatarsky – ja som mu nerozumel – vystúpili tí, čo nemali zbraň, on chytil automat a pokosil ich... Panebože – pomyslel som si vtedy – reku tie matky v Strednej Ázii... A takto im veliteľ postrieľal ich synov... Toto ma napadlo v tom momente...*“³⁹

Podľa brigádneho rozkazu sa mala celá brigáda presúvať do priestoru Šturec – Liptovské Revúce – Biely Potok. Aby bol presun zjednodušený, a aby sa ľahšie vyhli aj prípadným stretom s Nemcami, partizánska kolóna sa mala rozdeliť na tri pochodové časti: Oddiely *B. Chmelnický* a *Osman Jusupov* mali tvoriť druhú pochodovú časť.⁴⁰ Presun sa mal konať v dvojdňových

³⁵MIKULČÍK, Š.: Spomienky. Rkp., s. 102. Kópia v osobnom archíve autora.

³⁶GRACA, ref 32, s. 657. VHA Trnava, f. Partizánske hnutie, č. 132, dok. partizáni v Novej Lehote, s. 2. Podľa tohto dokumentu odišli – pravdepodobne sám Snežinský – už 3. januára, smerom na severovýchod do Strážovských vrchov, ale už 16. januára bol so svojimi mužmi späť.

³⁷Otčot p. o. B. Chmelnický, s. 2.

³⁸Spomienky Ladislava Wistera na roky 1939 – 1945. Pisomný záznam v osobnom archíve autora.

³⁹Tamže.

⁴⁰Prvú tvorili oddiely *Ščors* a *Čapajev*. Nad Chvojnicou sa oddiely rozdelili – *Ščors* a *Čapajev* sa presunuli nad Bystričany a 15. 1. prešli do pohoria Vtáčnik, až k Prochotu, kde ich 21. januára zachytila obkľučovacia akcia Nemcov od Novej Lehoty a Hornej Ždane, zatiaľ čo Edelweiss prepadol Ostrý Grúň a Kľak. Na Vtáčniku sa oddiely zdržali do konca februára, keď sa časť vrátila na Považský Inovec, časť – oddiel *Ščors* pod velením Časnyka ostala a vyčkala príchod Červenej armády (ČA). Štáb Snežinského spolu s oddielom *B. Chmelnický* a slovenským oddielom *Štúr* pod velením J. Tuša neskôr postúpili cez Malú Fatru do Nízkych Tatier, kde spolu s oddielom *Pobeda* a oddielom *A. Nevského*, zo zväzku Stalin, a *M. Šukajeva* obsadili vo februári a marci L. Revúce a 18. 3. vyrazili v ústretu Červenej armáde. GRACA, ref 32, s. 657-658, tiež PREČAN, V. (ed.): *SNP – Dokumenty*. Bratislava 1964, s. 575.

intervaloch. Východiskovým priestorom pre nástup brigády bola Čierna Lehota v Strážovských vrchoch, ktorá sa stala aj prvým nocľážnym miestom na tejto dlhej ceste. Odtiaľto mala ústupová cesta smerovať na Valaskú Belú a Čičmany. V Čičmanoch však rozvedka zistila, že v obci sú ubytovaní Nemci, preto sa pomocou miestnej civilnej spojky tejto obci vyhli odchodom na jednu zo vzdialených kopaníc. Pri bilancovaní počas zastávky na jednej z miestnych kopaníc bývalý náčelník štábu poznamenáva, že partizáni boli „už skutočne unavení“.⁴¹

Stretu so Snežinského štábom sa však veliteľ oddielu úmyselne vyhli. Príčiny objasňuje takisto Mikulčík v spomienkach: „Kopanica bola na holom kopci a pod nami sa tiahla hlboká dolina. ... Noc prešla bez rušivých momentov. Iba ráno pribehol strážny nad dolinou a hlásil, že údolím po ceste sa pohybuje väčšia kolóna vojska. Šiel som so strážnym a za chvíľu prišiel aj Jano Zdražil, Teofil Hnitecký a veliteľ oddielu Osmana Jusupova. Mohol som podať hlásenie, že v údolí sa nachádza štáb brigády. T. Hnitecký po preverení ďalekohľadom, že skutočne ide o štáb brigády, viditeľne znervóznel a videli sme, že netuži po stretnutí so Snežinským, ani my ostatní sme neprejavovali radosť z prípadného stretnutia. Rozprestrelí sme mapy, vybrali trasu v smere nariadeného postupu, ale tak, aby sme sa so štábom nemohli stretnúť. Hneď sme aj vyrazili smerom na Klak. Vonkoncom sme netužili zodpovedať sa Snežinskému, že nás pri prechode predbehol.“⁴² Ďalší prechod prebiehal nerušene, až na to, že najbližšiu noc museli spať priamo v horách, a to v blízkosti obce Polrieka.⁴³

Veliteľ oddielu Zdražil opísal prechod Strážovským pohorím ešte tragickejšie: „...sme museli prechádzať cez obce, kde boli všade Nemci – Švábi obyvateľmi, a z týchto dedín obyvateľstvo v počte asi 700 mužov bolo Nemcami ťažko ozbrojené. Dediny mali medzi sebou telefónne spojenie a boli dokonca ťažkými gulometmi a mínometmi ozbrojené.“⁴⁴ Aj v tomto prípade však veľmi preháňal – situácia ohľadne výzbroja a sily Heimatschutzu nebola zďaleka taká hrôzostrašná, ako to opisoval, skôr opačne.⁴⁵ Aby sa týmto slovensko-nemeckým obciam vyhli, zvolil, vraj, ako veliteľ radšej „veľmo ťažkú a okružnú cestu cez strmé pohorie“, než riziko čo i len najmenšieho dotyku s tamojšími ozbrojenými Nemcami.

Nakoniec sa partizánsky oddiel – podľa Zdražila sa tak stalo 22. januára – úspešne dostal do Polrieky a Turčianskej kotliny. Nasledujúce ráno bol už v Gaderskej doline. Pochodom boli mladí muži celkom vyčerpaní: bez akýchkoľvek zásob či možnosti ich doplnenia boli partizáni nútení pobiť vlastné kone, a tieto skonzumovať, aby sa vôbec „udržali pri živote do konečného pochodovania“.⁴⁶

Pochopiteľne, aj v prostredí novej dislokácie jednotky – v Gaderskej doline – sa oddiel úzkostlivo vyhýbal akémukoľvek stretu s Nemcami. „Aby sme zatajili pobyt v tejto doline, bolo treba šikovne manévrovať z miesta na miesto a to sa nám v plnej miere aj podarilo...“, poznamenal nepochybne s istou hrdosťou veliteľ oddielu.⁴⁷

V Turčianskej doline sa k oddielu pridali traja sovietski parašutisti-rozvedčíci, vysadení začiatkom januára v Turci, avšak tuná pri jednom boji stratili nielen svoju rádiostanicu, ale aj ďalších troch kolegov-rozvedčikov. Primkli sa preto k partizánskej kolóne, aby sa

⁴¹MIKULČÍK, ref 35, s. 102-103.

⁴²Tamže, s. 103.

⁴³Presun na stredné Slovensko nie je z dostupných prameňov (spomienok) možné identifikovať chronologicky a miestne úplne presne. Navyše niektoré časové určenia v opisoch bývalých veliteľov si čiastočne protirečia, resp. nie sú vedené denníkovou formou.

⁴⁴Otčot p. o. B. Chmeľnický, s. 2.

⁴⁵Ako svojim výskumom dokázal nedávno M. Schvarc, predstava o príslušníkoch Heimatschutzu ako vycvičených a silne vyzbrojených bojovníkoch je celkom falošná. Heimatschutz – medzi realitou a ilúziou (Organizácia a formovanie nemeckej domobrany). In: LACKO, M. (ed.): Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov III. (Povstanie roku 1944). Trnava : UCM, 2004, s. 317.

⁴⁶Otčot p. o. B. Chmeľnický, s. 2.

⁴⁷Tamže, s. 3.

spolu s ňou dostali bližšie k frontu, hoci sami trpeli strachom, čo ich za nesplnenú úlohu postihne.⁴⁸

Samotná partizánska kolóna musela nepochybne na náhodných civilistov či obyvateľov obcí kade prechádzali, pôsobiť veľmi zvláštnym dojmom: Dve tretiny mužstva boli v uniformách SS, s nemeckými zbraňami, nevriac o národnostnej pestrofarebnosti. Cez Turčiansku dolinu prešiel oddiel cez deň neďaleko Blatnice. Pri prechode cez tunajšiu železničnú trať došlo k zaujímavej príhode: Závory na trati boli spustené a pri strážnom domčeku stál nemecký vojak. Mikulčík na Nemca skríkol, aby rýchle zdvihol závory, čo lekár oddielu MUDr. Štoter pohotovo tlmočil a dodal, aby sa ponáhľali, lebo „*ataman sa hnevá*“. Nemcom v strážnom domčeku, sledujúcim desiatky Turkestančov v uniformách SS to zrejme nebolo až také divné, aj keď sa pozerali trochu začudovane. Partizánov však zrejme pokladali za protipartizánske komando, ktoré sa chystá na akciu do tamjších hôr a veliteľov ochotne informovali o možných miestach ich pobytu. Svoj omyl však zistili už onedlho – aspoň partizáni to takto vydedukovali. Na druhý deň totiž popri cestách hliadkovali obrnené vozy, čo Snežinského skupine, ktorá sa ťahala asi deň neskoršie po trase tohto oddielu, znemožnilo prekročiť Turčiansku dolinu.⁴⁹

V Blatnici sa odohrala ešte jedna nezvyčajná príhoda, ako ju zaznačil Š. Mikulčík. Jej aktérom bol osamelý rumunský vojak, ktorý sa k oddielu pridal ešte v Čiernej Lehote a vzhľadom na jeho jazykové a iné znalosti bol prijatý do štábneho kruhu. „*Raz na Valaskej Belej nám predviedol výborné predstavenie: Nastrihal z papiera figúry, dvoch chlapov a dve ženy, posadil sa na zem ako Turek, postavil dve horiace sviečky a tie figuríny pred ním tancovali. Bol to hypnotizér – inak sa tento úkaz nedá vysvetliť*“, dodal Mikulčík. Keď prechádzali cez Turčiansku dolinu, všimol si, že je Rumun krajne vyčerpaný, preto mu ponúkol svojho koňa. Len čo naň chlap vyskočil, viac ho nevidel, rovnako ako svojho koňa. Ostalo len jediné vysvetlenie – rumunský partizán bol v skutočnosti agentom Abwehru.

Gaderskú dolinu prešiel oddiel bez ťažkostí a odtiaľ sa pustil naprieč Veľkou Fatrou. Pod Krížnou partizáni niekoľkých koňov pobili a niekoľkých pustili a hore do dediny sa pustili po vlastných. „*Prechod hore na Krížnu bol ťažký, išli sme po čerstvom snehu a vpredu sa museli meniť družstvá pri prerážaní chodníka. Mnohí chlapi, najmä bývalí príslušníci nemeckej armády nevládali, posedávali v snehu a s nemou otázkou v očiach, kam ideme, čakali odpoveď*.“⁵⁰ Ani samotní velitelia však netušili, kam vlastne ídú a koho môžu postretnúť. Vedelo sa len to, že sa musí ísť vpred. Aby štábni velitelia aspoň trochu postrašili Turkestančov a donútili ich držať krok, uchýlili sa k triku: Družstvo Slovákov ostalo potajme pozadu, pričom strieľalo do vzduchu, čo malo vytvárať u pochodujúcich dojem, že za pätami majú Nemcov. Účinok bol však len krátkodobý a po chvíli znova zavládla predošlá apatia a rezignácia. Nepomohlo ani „ostreľovanie“ zblízka. Druhým trikom bolo vyslanie predvoja, ktorý mal skleslú náladu pozdvihnúť výkrikmi o počutí zvukov zvonov z blízkej dediny, ku ktorej sa údajne už-úž približujú. Mužstvo sa napokon po nesmiernych útrapách predsa len dostalo na vrch Krížnej. Mikulčík tento nádherný dojem opísal priam básnicky: „*Boli sme nesmierne prekvapení slnečným jasom. Pod nami ležali doliny zatienené hustou hmlou. Ved' aj my sme vyšli z Gaderskej doliny v hmle a tu zrazu nový svet*.“⁵¹ Pomocou kompasu a slnka sa zorientovali a spustili dole do doliny. Do Tureckej ostávalo ešte asi 30 minút chôdze – v tejto obci sa podľa zistených správ Nemci nemali nachádzať.

Do Tureckej prišlo už totálne vyčerpané mužstvo – o nejakých bojových akciách nemohlo byť ani reči. Po rekognoskácii terénu, určení strážnych a ubytovacích miest sa partizáni pokúsili nadviazať kontakty s miestnymi ľuďmi. Tí však o to veľmi nestáli – „*boli opatrní*

⁴⁸MIKULČÍK, ref 35, s. 104.

⁴⁹Tamže, s. 105.

⁵⁰Tamže, s. 106.

⁵¹Tamže, s. 107. Zdražil v správe o činnosti oddielu na margo 18 hodinového pochodu ku Krížnej a Richtárovej uvádza, že oddiel stratil troch príslušníkov, ktorých zasypala lavína.

Vojenská história

a nedôverčiví“, uvádza bývalý náčelník štábu. V obci už vtedy sídlil štáb iného oddielu – jeho meno sa v dokumentoch neuvádza – , ako sa mali naši partizáni čoskoro dozvedieť. Velitelia oddielu miestnym partizánom navrhli, aby „spoločnými silami napadli Nemcov na Starých horách“, čo však títo odmietli s poukazom, že „Nemcov je na Starých horách asi rota, nepodnikajú žiadne akcie, teda majú od nich pokoj a netreba ich burcovať.“⁵² Na nemeckú rotu nakoniec nebolo treba vôbec útočiť, lebo táto Staré Hory nasledujúci deň sama opustila, stiahnúc sa do Ulmanky. Tohto odsunu oddiel využil a Staré Hory nakrátko obsadil. Tu mohol nadviazať kontakty s ďalšími partizánskymi skupinami, ktoré operovali v Richtárovej, v Jelenici, v Balážoch a na Donovaloch.

Podľa otčotu oddielu sa z Tureckej po týždni presunul na Richtárovú, kde nadviazal spojenie s brigádami *Morského*, *Morozova* a kpt. *Makarenka*, ktoré tu boli už skôr.⁵³ Nedostatkom novoprichodzieho oddielu bolo, že v oblasti dislokácie nemal postavené vlastné bunkre so zásobami potravín, ako mali ostatné partizánske skupiny. Mikulčík k tomu poznamenáva: „S nami to bolo horšie, bunkrov sme nemali a budovať ich sa nám nechcelo, zásoby sme nemali žiadne, nuž sme sa museli spoliehať na miestnu pomoc. Neboli sme vítaní hostia, to je celkom prirodzené, ale my sme inú možnosť nemali.“⁵⁴

V situácii bez akýchkoľvek vlastných zásob teda ostalo partizánom len jediné – tieto si získavať zo širšieho okolia, až do vzdialenosti 30 kilometrov.⁵⁵

Po ďalšom týždni sa oddiel presťahoval do Jelenskej doliny, kde obsadil všetky miestne kopanice až po Donovaly a Španiu dolinu. Malou útechou mohlo byť aspoň to, že získali kone pre veliteľov a ochranu štábu, a to od Maďarov, ktorí sa pridali k partizánom vo februári 1945.⁵⁶ Staré Hory navštevoval oddiel iba sporadicky, časť jednotky však zašla až do vzdialených Liptovských Revúc a Osady.

Napriek zúfalej situácii, v ktorej sa oddiel nachádzal, podával podľa jeho veliteľa Zdražila až neuveriteľné výkony: „Aby sme ochránili celú Liptovskú dolinu pred prepacom Nemcov zo strany od Ružomberka, Korytnice, premiestňujeme jednu rotu do Liptovských Revúc, kde spolu s odriadom kpt. Makarenka ovládame Revúcku dolinu až po Biely Potok.“ Zvyšné dve roty vraj podobným spôsobom chránili obyvateľstvo obcí Motyčky, Jergaly, Štubne a Buly a „kládli odpor neustále postupujúcim Nemcom z Pohronia na obce Baláže a Kalište.“⁵⁷ Ako vyzeralo spomínané kladenie odporu, nám Zdražil vzápätí vysvetlil: „Je organizovaná dobrá rozvietskova služba a len na základe týchto... zložiek môžeme uhýbať každodenným náporom Nemcov zo všetkých strán.“⁵⁸ Zdražilova skupina sa najprv teda Nemcom vyhýbala, aby vzápätí 2. februára rozprášila celý jeden „vlasovský“ pluk, a to dokonca v 35-stupňovom mraze, pochopiteľne, bez akýchkoľvek vlastných strát.

Je evidentné, že táto a podobne nafúknuté správy o hrdinských bojoch sú povojnovými výmyslami. Realita zimných mesiacov roku 1945 bola úplne iná – partizáni sledovali v tomto období už len jediné – prežiť posledné dni vojny s celou kožou, dočkať sa aspoň toľko túženeho spojenia s červenoarmejcami. Niekoľko ozbrojených stretov sa, pochopiteľne, mohlo odohrať, no určite v celkom inej situácii a rozmeroch, ako to po vojne opisoval Zdražil. Partizáni sa v skutočnosti – pokiaľ to len bolo možné – vyhýbali priamemu stretu s Nemcami. Potvrďuje to celkom otvorene aj Mikulčík, keď píše, že „sme nevyhľadávali boje, lebo partizánske

⁵²MIKULČÍK, ref 35, s. 109.

⁵³Otčot p.o. B. Chmeľnický, s. 3.

⁵⁴MIKULČÍK, ref 35, s. 109.

⁵⁵Otčot p.o. B. Chmeľnický, s. 4.

⁵⁶Mikulčík v súvislosti prechodom skupiny Maďarov spomína ešte jednu zaujímavosť: Jedného z Maďarov pokladali dvaja sovietski partizáni za špióna a krátko po prechode ho chceli pri Liptovskej Osade zlikvidovať. Iba zúfale volanie Maďara v češtine (pochádzal z Čopu) o svojej nevine smerom k Mikulčíkovi mu zachránilo život. Z vďačnosti za svoju záchranu patrilo do konca vojny k jeho veliteľskej ochranke (s. 110).

⁵⁷Otčot p.o. B. Chmeľnický, s. 4.

⁵⁸Tamže, s. 4.

skupiny, ktoré sme v tejto oblasti našli (Morozov, Morskoj, Petrov), nás upozornili, že v záujme obyvateľov, treba sa vyvarovať bojov“ a navyše, vraj, „ani my samotní sme netúžili po vážnejších bojoch, lebo sme úplne neverili bývalým príslušníkom SS a potom ani samotní nepredstavovali veľkú bojovú silu, nemali záujem“.⁵⁹ Jediné ozbrojené strety, ktoré bývalý náčelník štábu spomína, bol boj s „benderovcami“ pri Liptovskej Osade. Aj tento mal však pre partizánov veľmi nepriaznivý priebeh – dve roty bývalých moslimských príslušníkov SS sa totiž dali po prvých nemeckých výstreloch na útek, takže štáb oddielu musel proti nim nasadiť strážnu čatu, ktorá ich palebnou priehradou vrátila späť na líniu. Okrem toho spomína ešte jeden prepád, ktorý urobili jeho partizáni na náhodnú skupinu banderovcov pri bližšie neurčenej obci. Avšak aj v tomto prípade sa pre partizánov skončil útok fiaskom. Skúsení vojaci totiž okamžite po prvých výstreloch zaľahli, a keď použili mínomet, partizáni začali utekať. Jedna z týchto mín ohlušila aj samotného Mikulčíka a len duchapritomnosť dvoch jeho partizánov – vyššie spomenutého Maďara z Čopu a Štefana Babeka z Novej Lehoty mu zachránila život.⁶⁰

K ďalšiemu bojovému stretnutiu s banderovcami malo dôjsť počas ústupu do Jelenskej doliny, no to sa nakoniec neuskutočnilo, resp. nabralo celkom komický záver: Partizánov, zaľahnutých pri jednej z miestnych osád títo nielenže nenapadli, ale sa tvárili, akoby ich tu ani nebolo, ba ich pozývali aj „pokušať“. Dokonca „znenákytelné“ strany urobili aj výmenný obchod – partizáni poskytli banderovcom päť litrov rumu, za čo dostali 2 kilá listového tabaku. Toto ich konanie bolo vcelku pochopiteľné – ani banderovci nemali záujem zomierať pár dní či týždňov pred koncom vojny. Nakoniec tento „partizánsky“ priestor opustili úplne a odišli kdesi k Šturcu, pričom partizánom ešte na rozlúčku aj kývali. Mikulčík ich konanie zhodnotil ako „nadmieru čestné, alebo nemali záujem na bojové stretnutie s nami a my veru tiež nie, lebo naše zásoby streliva boli nízke“.⁶¹ Iba na základe poznania týchto okolností možno prijať povojnové vyjadrenia veliteľov oddielu *Bohdan Chmeľnický*, že jeho partizáni „kontrolovali“ Liptovskú Osadu, Liptovské Revúce, Jelenskú dolinu či Donovaly.

Spása sa pre partizánov však na prelome zimných a jarných mesiacov z východu už nezadržateľne približovala. Od polovice marca bolo už jasne počuť ozveny frontových bojov v oblasti Liptovského Svätého Mikuláša. Súčasne s týmto štáb brigády pozoroval aj pohyby iných miestnych partizánskych skupín, ktoré sa sťahovali k Liptovskej Lúžnej, očividne sa pripravujú na prechod frontu. Nie je celkom jasné, čo najviac zavážilo v rozhodnutí veliteľov oddielu postupovať rovnakou cestou. Zdražil píše, že „bol vydaný príkaz, aby všetky oddiely severne od Banskej Bystrice prešli k Červenej armáde, toto vykonal aj oddiel B. Chmeľnického“.⁶² Pravdepodobne by však k tomuto spojeniu došlo aj bez tohto rozkazu, čo sám priznáva, keď píše: „Ja sám som sa udržať proti presile nemohol a dňa 25. 3. 1945 ... musel som sa aj ja rozhodnúť pre prechod cez frontu.“⁶³ Podľa Mikulčíka o tomto kroku rozhodla porada štábu, a to o týždeň skôr, než udáva Zdražil, presne 17. marca. Smer prechodu mal byť cez Chabenec na Pohronie. Plán to bol síce veľmi pekný a optimistický, skutočnosť však bola omnoho drasticejšia. A nielen v tom, že sa išlo viac-menej naslepo, bez máp, ako o tom hovorí L. Wister. Práve on bol totiž poverený, aby na čele výzvedného oddielu prešiel prvý cez Chabenec na Pohronie, a tak zistil možnosti presunu oddielov smerom k frontu: „Musel som prejsť cez hrebeň Nízkych Tatier v noci a bez mapy. Riadil som sa len hviezdami – ešteže bola bezoblačná noc a vyznal som sa na hviezdnej oblohe. V dolinách bolo ešte mnoho snehu a zamíňovaných ciest“, dodáva.⁶⁴ Ešte farbistejšie líčil prechod Mikulčík, podľa ktorého sa na

⁵⁹MIKULČÍK, ref 35, s. 111.

⁶⁰Tamže, s. 111-112.

⁶¹Tamže, s. 113.

⁶²Otčot p.o. B. Chmeľnický, s. 5.

⁶³Tamže.

⁶⁴WISTER, ref 38, nestr.

Vojenská história

pochod vyrazilo ráno 18. marca, smerom na Liptovskú Lúžnu. Partizánov bolo v skupine okolo 300, k týmto sa však pridali aj viacerí židia, skrývajúci sa v okolí Starých hôr. K večeru 18. marca došli do malej osady pod Chabencom, kde prespali a ráno 19. marca vyrážali na nový pochod cez Chabenec. Práve tu sa odohrávala najväčšia dráma. Mikulčík o tom doslova píše: „Pred nami cez noc prechádzalo po vyšlapanom chodníčku niekoľko partizánskych skupín a za nami stovky ľudí, čo sa skrývali po horách. Cesta cez Chabenec bola poznačená mŕtvolami žien a mužov, ktorí nevládali cez noc zdolať Chabenec. Ani jeden nebol partizán, a ako sme sa dozvedeli po zostupe do Jasenskej doliny, partizáni zaradili civilov na koniec pochodového prúdu a o tých, čo nevládali, sa nik nestaral.“⁶⁵ Iba pod dojmom takýchto drastických výjavov zimného pochodu mohol nakoniec bývalý partizánsky veliteľ vyniesť nad učeným rozhodnutím o prechode veľmi rázny ortiel: „Celý ten prechod bol veľký omyl, ak nie zločin. Keby sme boli zostali na svojich miestach, nemuselo dôjsť k vypáleniu Balážov a Kališťa. Nemci mali všade svojich informátorov a rýchle sa dozvedeli, že dediny a osady ostali opustené. Potom mohli beztrešne podniknúť akcie pomsty.“⁶⁶

Krátko po stretnutí sa s Asmolovovým štábom a usadení sa v Jasenskej doline, stala sa ešte jedna zaujímavá udalosť. Jeden z miestnych občanov informoval štáb oddielu, že na Chabenci ostala 12-členná skupina starých Židov, ktorí už nevládzu pokračovať v ceste a zísť dolu, a tak im hrozí istá záhuba. Na ich záchranu vyslal partizánsky štáb jednu čatu turkestanských moslimov. Ich veliteľ však zakrátko hlásil, že čata odmieta splniť rozkaz, že židov zachraňovať nebudú. Až po dôraznom zopakovaní rozkazu a pohrození Mikulčíka, splnili bývalí príslušníci SS tento príkaz a starých Židov priviezli na stanových dielcoch.⁶⁷

Z Jesenskej doliny bol vyslaný prieskum smerom na Podbrezovú a Jasenie. Pri Jesennom ešte zúrili boje. Trvalo ešte niekoľko hodín, než Červená armáda postúpila. Pri útoku partizánov na nemecké postavenia sa takmer stalo nešťastie. Útočiaci Sovieti pokladali turkestanských partizánov – podľa uniforiem, v ktorých boli oblečení – za príslušníkov nemeckej armády. Pri útoku prvosledových jednotiek sa títo takmer stali cieľom sovietskej paľby, čomu sa podarilo zabrániť len v poslednom momente. Cesta trvala nakoniec dva dni – smer L. Osada, L. Lúžna, Železné, Magurka, Chabenec, Jasenská dolina (dlhá temer 30 km). V obci Jasenie sa naši partizáni konečne stretli s príslušníkmi rumunskej a sovietskej armády.⁶⁸

Po zvítaní sa s Červenou armádou bol oddiel ubytovaný v Podbrezovej. Tu sa vyskytol ďalší nepríjemný incident, ktorý sa mohol pre bývalého náčelníka štábu skončiť tragicky. Druhý deň pobytu v Podbrezovej sem totiž dorazilo autom s istým plukovníkom NKVD, ktorý hľadal zodpovedných veliteľov tu ubytovaných partizánskych oddielov. Veliteľ oddielu Osman Jusupov priviedol plukovníka za Mikulčíkom, nakoľko veliteľ Zdražil sa zdržoval stále v Liptovskej Osade, kde ako ranený vyčkával príchod frontu. Plukovník s palicou v ruke spustil na partizánskych veliteľov krik, ako je vraj možné, že si dovolili prekročiť front, a že všetkých poženie hneď naspäť. Mikulčíka takéto vyhrážky na oslobodenom území dojali aj nahnevali zároveň, nuž neotálal a staršieho útleho plukovníka veľmi rázne „odprevadil“ k jeho autu a šoférovi prikázal „ufujazdiť“. Vystrašený šofér to aj hneď spravil. Komisar Hnitecký, ktorý mal s NKVD iste väčšie skúsenosti, ešte zo svojej vlasti, však svojho kamaráta rázne vyzval, aby sa „ihneď stratil, lebo zle dopadne“. Ten dlhšie nečakal a ufujazdil tiež, smerom na Bocu. Následky sa dostavili takmer okamžite. Na Boci sa dozvedel, že onen plukovník sa po ňom zháňal, avšak už nie sám, ale za asistencie celej čaty enkavedistov. Musel teda utekať ešte ďalej, do Brezna, kde ho už pátračka nenašla.

⁶⁵MIKULČÍK, ref 35, s. 114. Prechod cez frontovú líniu spomína aj v článku *Myjavský ľud a Povstanie* (In: Ako sa rodilo priateľstvo na večné časy. Bratislava : VPL, 1959, s. 274): „Bojom sme odchádzali za front (18. 3.) cez hrebene Nízkych Tatier.“

⁶⁶Tamže, s. 114.

⁶⁷Tamže, s. 115.

⁶⁸Otčot p.o. B. Chmel'nický, s. 5.

Vojenská história

Ďalej putovanie oddielu smerovalo do Važca, kde čakal na ďalšie inštrukcie. Mikulčík s Hniteckým usadili svoj štáb na miestnej fare. Pán farár prejavil neskrývanú radosť, pretože po nociach sa v okolí potulovali všelijaké bandy, ktoré využívali krátke obdobie bezvládia na rabovačky, pričom sa zameriavali najmä na opustené domy. V obci, kde bola ubytovaná početná ozbrojená jednotka, si však takéto aktivity nik z miestnych „aktivistov“ dovoliť nemohol.⁶⁹ Vo Važci bol už jediným a najvyšším veliteľom Mikulčík, pretože Zdražil sa stále zdržiaval za frontom a komisár Hnitecký odišiel k Červenej armáde. Po týždni sa však komisár vrátil k oddielu s týmito dispozíciami: Rusi a Ukrajinci z jednotky majú byť zaradení v Poprade do sovietskej armády, Česi a Slováci do Československého armádneho zboru, Maďari, resp. ďalší inonárodní príslušníci sa mohli rozhodnúť sami. Osobitnou kategóriou však boli bývalí príslušníci Východomoslimského pluku SS, ktorých mal Mikulčík odvieť do Zakopaného. Tak sa aj nakoniec stalo.⁷⁰

SMUTNÝ KONIEC TURKESTANCOV

Kvôli objektívnosti však treba poznamenať, že stretnutie sa s Červenou armádou bolo výhrou len pre malú časť príslušníkov oddielu – konkrétne pre vyše štyri desiatky Slovákov, Čechov či Rusov. Pre zvyšok partizánov, bývalých príslušníkov SS bolo stretnutie so Sovietmi len začiatkom nového utrpenia, možno ešte väčšieho, než zažili cez vojnu. Je však otáznosť, či záver vojny vôbec daktorý z nich prežil, a ak áno, odôvodnene možno pochybovať o tom, že by ich stalinské vedenie slobodne prepustilo do svojich domovov. Ich tragický osud sčasti naznačujú práve Mikulčíkove a Wisterove spomienky. Na Mikulčíkovu otázku miestnemu veliteľovi Červenej armády v Zakopanom, kam Turkestancom osobne doviedol, čo bude s bývalými príslušníkmi ČA, potom SS a nakoniec partizánmi, sa tento otočil k oknu a povedal: „*Idú hneď na front zodpovedať krvou.*“⁷¹ Po stretnutí sa v Poprade, na otázku Wistera, čo sa stalo potom s Turkestancami, odpovedal: „*Nepopravili ich ... ale do trestných výprav išli, na frontu mŕtvu zbierať, do prvej línie, cez minové polia, na hrote útočných vln mali postupovať... Tak neviem, či niektorý z nich prežil...*“, dodal so smutným výrazom Mikulčík.⁷²

Celkove však nemožno prebehnutých Turkestancom v žiadnom prípade pokladať za nejakých zradcov. V zachovaných partizánskych dokumentoch či spomienkach nenachádzame ani jeden prípad turkestanskej „zrady“.⁷³

Nedôvera, najmä na veliteľskej úrovni, nebola, pochopiteľne, úplne odstránená nikdy, avšak na „ľudskej“ báze medzi radovými príslušníkmi partizánskych oddielov a novoprišliymi turkestanskými partizánmi sa rozvinuli neraz až dojímavé osobné vzťahy. Aj spomenutý zástupca veliteľa čaty Lacko Wister mal na turkestanských kamarátov len dobré spomienky. „*Mal som jedného mládenca v odriade, dost' inteligentný nato, aby som sa s ním aj pohováral. Bol z Taškentu, Faiziv sa volal, priezvisko neviem... Veril mi, neviem prečo, ale bol v tú ranu úprimný, nevidel vo mne nepriateľa. Jeho som sa ozaj nebál, ale nebol som si istý bezpečnosťou pred všetkými ostatnými. Museli sme byť na nich opatrní, aj jedinci aj v kolektíve, báli sme sa zákernosti z ich strany. Ale nebol ani jeden taký prípad, ani v skupine, ani mimo... Konečne,*

⁶⁹MIKULČÍK, ref 35, s. 116.

⁷⁰Zdražil však v otčote uvádza, že „*Slovákov a Čechov sme zaradili do našej armády v Poprade, príslušníkov iných národností oddali sme 2. ruskému rezervnému pluku v Zakopanom.*“

⁷¹MIKULČÍK, ref 35, s. 118.

⁷²WISTER, ref 38, nestr.

⁷³Až na jeden prípad, keď krátko po príchode k partizánom začal jeden z Turkestancom na Kulháni agitovať za návrat k Nemcom – bol však – ako to uvádza Mikulčík (s. 100) – okamžite odsúdený na smrť a popravený.

Vojenská história

neboli to jediná zbehovia, zradcovia. Boli aj medzi našimi ľuďmi.“⁷⁴ Mikulčík takisto spomína, že spoľahlivých Turkestancom mal aj vo svojej ochranke, pričom títo mu v jednom prípade možno aj zachránili život.

Z niektorých spomienok či zmienok sa možno domnievať, že Turkestancom sa s partizánskymi podmienkami vcelku integrovali, nevyvíjali žiadnu rozkladnú činnosť, aj keď na strane druhej vysokou bojovou morálkou určite neopľývali. Bolo to zhruba tak, ako to vystihol Wister: „*Títo chlapci chovali sa v partizánskej skupine bez násilnosti na miestnom obyvateľstve, poslúchali nových veliteľov, ktorých sa báli. Vedeli, že jediný trest je guľka. Systém poznali až veľmi dobre...*“ Bývalý príslušník oddielu Štefan Bednár takisto potvrdzoval, že Turkestancom mali veľký strach: Na otázku, ako by ich charakterizoval, odpovedal: „*Neboli to zlí ľudia... Ale báli sa... Prišli sme na útok a oni pozahadzovali zbrane... Boli to slabí vojaci...*“⁷⁵ Strach zo smrti pociťoval – aspoň v istých momentoch – nepochybne každý vojak či veliteľ. V prípade Turkestancom to však bol určite strach s veľkým „S“. Čo mohli oni čakať od konca vojny? Upokojenie situácie? Záchranu života? Návrat k rodinám? Bezpečie? Slobodu? To sotva. Boli v celkom inej situácii, než ich českí či slovenskí spolubojovníci, ktorí s najväčšou netrpezlivosťou a dojatím počúvali kanónové salvy približujúceho sa frontu, na ktorý hľadeli ako na spásu. Čo však mohli očakávať tí, čo podľa súdruha Stalina zradili najviac? „*Čím viac sme sa približovali k fronte a k prechodu na sovietsku stranu, tým viac sa oni strachovali, čo s nimi bude. Vedeli, že zradili, pridali sa k Nemcom, slúžili im vehementne. Či účast' v partizánskej skupine zmyje ich previnenie? Nikto to nevedel.*“⁷⁶

MÝTUS O PARTIZÁNSKYCH BOJOVÝCH AKCIÁCH

Samostatnou a veľmi dôležitou otázkou, ktorú naša historiografia akosi zabudla kriticky preskúmať, je problém, do akej miery partizánske oddiely plnili – resp. neplnili – svoje hlavné poslanie – bojovú a sabotážnu činnosť. Pozrime sa preto na výkazy bojovej aktivity oddielu, ako sú zachytené v správe o činnosti (otčote) brigády, ako aj oddielu. Prvú deštrukciu zaznamenáva brigádny otčot už 3. novembra 1944, a to na trati Kúty – Jablonica, kde bol údajne vyhodnený transport s muníciou a stavebným materiálom, pričom celej akcii mal veliť samotný Zdražil.⁷⁷ Ďalšia akcia nasledovala 9. 1. 1945 a mala sa viazať k obdobiu, keď oddiel prechádzal cez Strážovské vrchy. Partizánsky oddiel *B. Chmelnického* vtedy vraj uskutočnil prepad posádky „vlasovcov“ v Čičmanoch, a to v sile 1 práporu. Straty protivníka mali byť 35 mŕtvych, 10 ranených, nerátajúc do toho získané trofeje – zbrane a muníciu. Straty partizánov – jeden nezvestný...⁷⁸ Hrdinské činy pokračovali aj v nasledujúcich dňoch. 12. januára totiž partizánske „odriady“ *Boženko*, *Štúra* a *Za vlasť* viedli vraj stretný boj s Nemcami a „vlasovcami“ v sile práporu pri obci Fačkov. Boj trval hodinu a pol, protivník zanechal na bojisku 50 mŕtvych a ranených. Straty partizánov – 1 ranený, 5 nezvestných. 15. januára zase skupina piatich partizánov pod vedením L. Kauzála a mínera V. Nikitina vyhodila do vzduchu nepriateľský transport s vojenským nákladom, technikou a strelivom na trati Žilina – Rajec, medzi stanicami

⁷⁴Z listu L. Wistera autorovi z 27. 1. 2002. Osobný archív autora.

⁷⁵Z rozhovoru so Š. Bednárom 2. 5. 2001. Pisomný záznam v osobnom archíve autora. Podobný názor mal aj ďalší bývalý príslušník oddielu Rudolf Pavelka (1925, Nová Lehota), ako ho prezentoval aj autorovi týchto riadkov: „*Mali sme aj Čirkízov v odriade, ale nerobili nám problémy.*“ Akurát boli ustráchaní, báli sa totiž „*aj spátky utiecť k Nemcom, aj k Rusom*“. Z rozhovoru s autorom 25. 9. 2002.

⁷⁶Z listu L. Wistera autorovi z 27. 1. 2002. Osobný archív autora.

⁷⁷VHA Tmava, f. Kyjev, šk. 7, otčot partizánskej brigády Boženko (ďalej len otčot p. b. Boženko), s. 6.

⁷⁸Otčot p. b. Boženko, s. 8.

Porúbka – Rajecké Teplice. Zničený mal byť pritom jeden rušeň, štyri vagóny a cisterny, pri explózii zabitých osem Nemcov. Už 22. januára skupina 6 diverzantov pod velením komisára Hniteckého na trati Diviaky – Turčiansky Svätý Martin zas vrazil vyhodila nepriateľský transport so živou silou v priestore stanice Blážovce. Zničené: 1 rušeň a 6 vagónov, zabitých a ranených 130 Nemcov.

Od 24. 1. do 31. 1. 1945 v obciach Turecká – Staré Hory p. o. B. Chmeľnický viedol šesť dní boj proti 150 nemeckým vojakom a dôstojníkom. Výsledkom boja bolo vrazil 24 zabitých a 42 ranených hitlerovčikov, jeden zajatý, ukoristených 5 povozov. Straty partizánov – žiadne.⁷⁹

Od 3. do 13. februára 1945 viedol p. o. B. Chmeľnický obranný boj v obciach Motyčky, Donovaly, Jergalov, Buly, čo spôsobilo Nemcom nesmierne straty: Prišli o približne 100 vojakov a dôstojníkov, ako aj štyri autá. Straty partizánov boli ani nie desatinové – 3 mŕtvi, 6 ranení.

22. februára 1945 – skupina šiestich partizánov pod vedením náčelníka skupiny V. Nikitina vyhodila do vzduchu nepriateľský transport s technikou a muníciou na trati Turčiansky Svätý Martin – Horná Štubňa. Zničili jednu lokomotívu a šesť vagónov, zabili 13 nemeckých vojakov a dôstojníkov.

2. marca skupina partizánov od p. o. B. Chmeľnického v počte 8 členov pod vedením J. Zdražila vyhodila do vzduchu nepriateľský transport na trati T. S. Martin – Horná Štubňa, medzi stanicami Diviaky – Vieska. Zničený jeden rušeň, 7 vagónov s muníciou, zabitých alebo ranených 17 Nemcov. Doprava vyradená na 24 hodín.

16. marca pri obci Ľubochňa viedol oddiel stretný boj s Maďarmi v sile do 200 mužov. Výsledkom 2-hodinového boja bolo 17 zabitých a 4 zajatí Maďari.⁸⁰

Od 20. do 23. marca v obci Korytnica zase vrazil viedol oddiel prepadový boj na ustupujúcu kolónu Nemcov v počte 100 mužov, výsledkom boja bolo 52 zabitých a ranených Nemcov. Straty partizánov – 2 zabití, 2 ranení, vrátane J. Zdražila.

Celková bilancia činnosti malého oddielu bola teda viac než úctyhodná: likvidovaných 5 nepriateľských transportov, 9 aut, 2 mosty, 600 vojakov a dôstojníkov.⁸¹ V otčote oddielu nachádzame zas ako prvú bojovú akciu údajný boj na Inovci, a to 15. novembra 1944, keď bolo v boji zabitých 24 Nemcov, asi 20 ranených, ukoristených niekoľko aut. Ďalšia akcia sa dostavila už 28. novembra, a to medzi stanicami Svinná a Jastrabie, kde Zdražilovi hôrni chlapi poškodili železničnú trať a zabili dvoch nemeckých strážnych.⁸² Niekedy v prvej polovici decembra na trati Bánovce – Trenčín zas vrazil vyhodili menší most, ktorý tam pracujúci nemecký železničný pluk práve opravil. Začiatkom januára 1945 nad Motešicami oddielová rozvedka zabila alebo ranila 16 Nemcov, ostatní sa, vrazil, v chaose rozutekali. Vzápätí bol vyhodенý nemecký vlak, zničené 4 vagóny so strelivom a vojenským materiálom.

V čase, keď sídlil oddiel v Tureckej, rozvedka pod vedením Jána Horniaka vyhodila nemecký nákladný transport pri Mošovciach, kde „*bolo ubitých mnoho Nemcov a úplne zničených 5 vagónov*“.⁸³

Strojcovia týchto úspechov by si mali zaslúžiť ocenenie minimálne na úrovni Hrdinu ZSSR. To však len v prípade, keby opísané bojové akcie existovali aj inde, než len na

⁷⁹Tamže, s. 9.

⁸⁰Tamže, s. 11.

⁸¹Tamže, s. 27

⁸²Otčot p. o. B. Chmeľnický, s. 1. Kalač-Štukovský síce spomínajú vo svojej publikácii deštrukciu na trati Svinná – Ruskovce, avšak až 31. 12. o 6 hod. ráno a pripisujú ju družstvu J. Kyselicu a Š. Bárta od Žižkovej brigády. (Ref. 3, s. 87.) Dielo autorov BALÁŽOVÁ, E. – M. HALEČKOVÁ, M. – JÁNOŠOVÁ, M.: Chronológia partizánskych deštrukcií na železniciach Slovenska od leta 1944 do oslobodenia sovietskou armádou roku 1945. In: Zborník Múzea SNP 5, Banská Bystrica 1980, ju radí na 1. januára 1945. O údajnej akcii z 28. 11. však literatúra nič nevie.

⁸³Otčot p. o. B. Chmeľnický, s. 3.

papieri, resp. v hlavách partizánskych veliteľov. V prvom rade sa z klamstva usvedčujú už oni sami – jeden aj druhý otčot totiž uvádza celkom iné akcie na celkom iných miestach a v rozdielnom čase.

O deštruktívnych a bojových akciách, ktoré spomína oficiálny brigádny dokument, veliteľ oddielu, ktorého sa údaje priamo dotýkajú, nič nevie. Ako vysvetliť tento fakt? Že by sa na ne v závere vojny nemohol rozpamätat? Alebo že by bol taký skromný, že by si ich ani nepripisoval ako zásluhu? To hádam nie. Ak by sa stali, iste by ich nezabudol v správe o činnosti oddielu spomenúť.⁸⁴ Veď na inom mieste, v otčote činnosti svojho oddielu sám vymenúva podobné „gerojské“ činy. A naopak, to isté sa týka aj brigádneho dokumentu. Jediným vysvetlením teda ostáva, že tvorcovia dokumentov si jednoducho vymýšľali. Ďalšou otázkou je, odkiaľ vlastne partizánski velitelia poznali tak presne rozsah nemeckých strát, keď po každej úspešnej akcii museli urýchlene utekať? V partizánskych otčotoch zaznamenané údajné deštrukcie vôbec nespomínajú ani zachované kroniky z čias národného povstania dotýčajúcich sa obcí, ako ani odborná literatúra.⁸⁵

Podobne „hrdinská“ akcia sa mala stať aj 2. februára 1945, a to keď v 35-stupňovom mraze jedna rota oddielu v hodinovom boji pod Šturcom rozprášila neúplný pluk „vlasovcov“.⁸⁶ Nasledujúce ráno boli už v Gaderskej doline, a to na ceste pred Nitrianskym Pravnom stihli zničiť tri nákladné autá a zabiť posádku ôsmich Nemcov.⁸⁷ Druhým dychom však Zdražil dodáva, že pochodom boli už celkom vyčerpaní a bez akýchkoľvek zásob boli nútení pobiť vlastné kone a tieto skonsumovať, aby sa vôbec „udržali pri živote do konečného pochodovania“. Je preto veľmi zaujímavé, ako v takomto stave maximálneho vyčerpania mohli podávať uvedené výkony, navyše bez vlastných strát.⁸⁸

Povojujové partizánske otčoty možno pokladať – aspoň pokiaľ ide „opis“ strát spôsobených nepriateľskej strane – za úplnú fantazmagóriu. Je napr. smiešna predstava, že by Nemci poslali do Bánoviec nad Bebravou – na vedľajšiu trať – celý ženijný pluk opraviť nejaký vyhodeny mostík. A vôbec, ako by sa málopočetný a slabovyzbrojený partizánsky „odriad“ odvážil na takúto veľkú jednotku vôbec zaútočiť? A to sme vymenovali len zopár z celej takejto plejády údajných bojových akcií...

Pred okupačnými jednotkami musela skupina naopak unikat' stále ďalej a ďalej, v posledných dňoch konkrétne do obcí L. Revúce, L. Osada a Korytnica. Ani v tejto situácii posledného náporu však neprestávala podávať heroické výkony. Zdražil jeden takýto opísal nasledovne: „*Počnúc týmto dňom (myslí sa 4. marec – pozn. M. L.) boli sme každý deň napádani Nemcami a Maďarmi z tejto strany – myslí sa Ľubochnianska dolina – pozn. M. L. – a z tohto dôvodu bol som nútený zaistiť túto dolinu pred nemeckým a maďarským náporom tým, že dal som dolinu asi 20 km od Ľubochnie zabarikádovať v dĺžke 4 km a pred barikádami vzadu i vpredu postavil som mínové polia, nakoľko sme čakali útok Nemcov a Maďarov na naše vtedajšie stanovište.*“⁸⁹ Ostáva len dodať, že muselo ísť priam o fantastické úsilie – niekoľkotýždňovými pochodmi v treskúcom mraze na smrť vyčerpaná a vyhľadovaná skupina partizánov bola schopná za niekoľko hodín vybudovať kilometrové zátarasy, nevraviac už o tom, kde pobrala stovky mín, aby tento dlhý úsek zaminovala. Všetky pokusy o zdolanie tejto bariéry zdražilovci pochopiteľne obratom likvidovali a ako inak, bez vlastných strát.⁹⁰

⁸⁴Podľa Wistera došlo k bojovým stretom len pri Motešiciach, nad Harmancom, pri Buloch a pri Veľkom Šturci, bližšie ich však neopisuje.

⁸⁵BALÁŽOVÁ, ref 82.

⁸⁶Otčot p. o. B. Chmeľnický, s. 4.

⁸⁷Tamže, s. 2.

⁸⁸Ani Mikulčík v podrobných spomienkach nič také neuvádza, hoci by to iste spomenul.

⁸⁹Otčot p. o. B. Chmeľnický, s. 5.

⁹⁰Ani kronika národného povstania obce Ľubochna nezaznamenala o tejto údajnej veľkej bojovej akcii zhola nič. Archív MO SR, oddelenie „255“, Ružomberok-252.

Na margo údajov podaných v zachovaných partizánskych otčotoch možno dodať, že len vo výnimočných prípadoch majú reálny základ, aj to len sčasti, ten je však vzápätí úplne zdeformovaný nafúknutými stratami spôsobených Nemcom a bagatelizovaním vlastných strát. Toto platí o dvoch písomne zachytených ozbrojených incidentoch – prestrelky pri Motešiciach a stretu pri Fačkove⁹¹ a asi dvoch deštruktívnych akciách na železničnej trati na západnom Slovensku.⁹²

Tiež si možno položiť otázku, čo týchto ľudí vlastne nútilo k tomu, že si takto bohapusto vymýšľali? Túžba po väčšej sláve či povojnovej odmene? Snaha zakryť vlastné prešľapy a prehrešky, ktorých sa niektorí dopustili? Alebo sa domnievali, že po vojne si nik nebude môcť túto „faktografiu“ overiť? Alebo ich snád' ku klamstvám pohýnal strach zo všadeprítomnej NKVD, ktorá by sa v prípade uvedenia skutočnej pravdy mohla zaujímať o ich malú bojovú aktivitu? Ktovie, to sa dnes už asi nedozvieme, všetci sú totiž už mŕtvi. Skôr je smutné, že autori starších historických prác, ktorí takéto fantastické údaje neraz preberali do jednotlivých monografií, kroník, či encyklopédií, tieto neoverili, takže dodnes deformujú naše predstavy o aktivitách a činnosti mnohých partizánskych skupín.

CELKOVÉ ZHODNOTENIE „BOJOVEJ“ ČINNOSTI ZDRAŽILOVHO ODDIELU

Ak vychádzame z premisy základných úloh partizánskeho hnutia, ktorými sú ozbrojený boj proti nepriateľovi, prerušovanie jeho dopravných spojení, ničenie materiálu, živé sily či aspoň jej viazanie, treba konštatovať, že v prípade činnosti p. o. *Bohdan Chmelnický* tento nespĺnil ani jednu z nich. Hmatateľným pozitívom jeho existencie môže byť jedine to, že poskytol prístrešok občanom, ktorí boli či už rasovo prenasledovaní alebo sa vyhýbali vojenskej službe na strane krachujúceho nacizmu. Pokiaľ však ide o bojové úlohy, o plnení týchto nemôže byť ani reči.

Už sám veliteľ oddielu Zdražil škodil partizánskej povesti viac než dost'. Pokiaľ niektorí z členov veliteľského zboru požívali medzi radovými príslušníkmi, ako aj miestnym obyvateľstvom, pomerne dobrú povest' (týka sa to najmä Š. Mikulčíka a E. Kellermana), tak spomenutý Ján Zdražil na svoju zodpovednú funkciu zďaleka nedorástol. Svedčia o tom o. i. aj sťažnosti, ktoré boli na jeho osobu a činnosť adresované v zime 1945. Napriek tomu, však v normalizačnej *Encyklopédii odboja* z roku 1984 čítame dost' zvláštne hodnotenia. Tak napr. v hesle *Liptovské Revúce*⁹³ sa uvádza, že od novembra 1944 sídlil v blízkosti obce p. o. *Pobeda* a začiatkom februára obsadili jeho príslušníci obec spolu s p. o. *Bohdan Chmelnický* a *Štúr* od p. brigády *Boženka* a „zabezpečovali jej obranu“.⁹⁴ Ako táto „obrana“ obyvateľstva z jeho strany vyzerala, sa môžeme na inom mieste tiež dočítať. Hovorí o tom sťažnosť MNV z Liptovských Revúc z apríla 1945. „*Na túto skupinu* (myslí sa B. Chmelnický – pozn. M. L.) *boli rôzne sťažnosti, nakoľko usídlení boli v tunajšej obci, tu sa aj stravovali, pričom požadovali stravu, ktorú im tunajší obyvatelia nemohli dať. (Dvakrát denne mäso a pod.) Usporiadali v obci peňažitú zbierku, ktorej výsledok je neznámy, požadujúc najnižšiu sumu 50 korún a dôvodiac tým, že potraviny si sami nakúpia. Toto sa však nestalo, občania ich boli nútení aj*

⁹¹Udalosti pri Motešiciach sme sa už dotkli. Nemecká strel'ba pri Fačkove naopak – spolu s obrovským množstvom snehu – v polovici januára 1945 zas zabránila Snežinského skupine v presune do Veľkej Fatry. Informáciu poskytol autorovi býv. príslušník brigády Ján Jančo (1924, Selec).

⁹²Pozri text nižšie.

⁹³PLEVZA, ref 2, s. 281.

⁹⁴Tamže.

naďalej stravovať a zo zozbieraných peňazí nakupovali nápoje⁹⁵ a podporovali tu ukrývajúcich sa židov. Zbieraním týchto peňazí sa zaoberali kpt. Greslinger a MUDr. Stotter. Neoprávnené vydali poukážky na asi 170 m dreva. Tunajšie obyvateľstvo si uľahčene vydýchlo, keď táto skupina bola odkomandovaná na iné miesto.⁹⁶ Podobne si oddýchli zaiste aj na ostatných miestach, ktoré Zdražilova skupina „pocila“ svojou prítomnosťou.

Aj v Liptovskej Osade Zdražil vystrájal. Tunajší MNV v apríli 1945 osvedčil, že „obyvateľstvo obce ešte pred povstaním pomáhalo partizánom a to proviantom a sprievodnou službou“ a voči partizánom sa v tunajšej obci vyskytla sťažnosť len raz, a to proti veliteľovi p. o. B. Chmelnícký, poručíkovi J. Zdražilovi, pochádzajúcemu z Banskej Štiavnice. Tento ako veliteľ partizánskeho oddielu mal sídlo v Liptovskej Revúcej a „neodôvodnene hrubo vystupoval a dal svojim partizánom koncom februára 1945 nočnou hodinou zaistiť člena miestneho výboru notára J. Kudličku len preto, že tento dľa príkazu člena Národnej rady nechcel dať súhlas k prevedeniu peňažitej zbierky pre tento partizánsky oddiel a dovoľoval sa toho, že takáto zbierka môže byť v obci prevedená dľa príkazu NR len s predbežným súhlasom NR, ktorej členovia sa v tom čase zdržiavali v blízkej Korytnici. Menovaný veliteľ p. o. po zaísťovacom akte si zbierku vynútil terorom a previedol.“⁹⁷

Napriek týmto a ďalším negatívnym skutočnostiam Snežinský tomuto človeku písomne potvrdil, že vraj „bol dobrým, spravodlivým ... disciplinovaným veliteľom roty ... mnoho ráz sa uplatnil v priamom boji s Nemcami“. (Neuvádza však ani jeden konkrétny prípad priameho boja.) Bol tiež vraj posielaný na zvláštne bojové úlohy, ktoré „vždy svedomite a s úspechom vyplnil“.⁹⁸ Príkladom takéhoto úspešného vyplnenia bolo vraj vyhodenie nepriateľského vlaku 1. novembra 1944 pri Smoleniciach. Čitateľ neznalý pomerov by sa snád' mohol domnievať, že išlo o nejaký nacistický transport plný munície, ktorý bol vďaka štiavnickému „bohatierovi“ zlikvidovaný. Skutočnosť však bola celkom iná. Druhým vrcholným úspechom nášho Ivana bolo vraj vyhodenie „nemeckého transportu“ pri Brezovej, kde bolo „mnoho obetí na ľudských životoch“. Pravdou v Snežinského bumažke je len to, že obeti tu bolo veľa, avšak nie germánskych, ako by sme si snád' mysleli. Zahynuli tu celkom nevinní ľudia – civili, ktorí nemali s nacistickou vojnovou mašinériou nič spoločného. 1. novembra totiž pri explózii na trati pri Trstíne zahynuli dvaja strojvodcovia vlaku a nasledujúci deň medzi Hradišťom pod Vrátnom a Brezovou na vojensky bezvýznamnej periférnej trati partizáni podmínili osobný vlak, následkom čoho zahynulo osem náhodných cestujúcich a asi toľko isto bolo ťažko ranených.⁹⁹

Príslušníci oddielu, ktorí sa ocitli pod jeho velením, mali na Zdražila celkom iný názor, než uviedol Snežinský v otcote.¹⁰⁰ To však nijak nebránilo, aby sa z neho nestal povojnový hrdina. Za „zásluhy“ dostal tie najvyššie vyznamenania. Konkrétne Rad SNP I. tr., Čs. vojnový kríž 1939, ba aj Za chrabrosť a Za zásluhy I. stupňa.¹⁰¹ Povojnová partizánska sláva mu však

⁹⁵Nie je ťažké si domyslieť, o aké „nápoje“ asi išlo – pozn. M. L.

⁹⁶VHA Trnava, zbierka OVDS, šk. 19, potvrdenie MNV Liptovské Revúce z 27. 4. 1945.

⁹⁷VHA Trnava, zbierka OVDS, šk. 19, potvrdenie MNV v L. Osade z 28. 4. 1945 čs. zástupcovi pri štábe partizánskeho hnutia 4. UF.

⁹⁸VÚA Praha, zbierka partizánske a odbojové hnutie, časť Slovensko, č. 492/1945, potvrdenie Snežinského o Zdražilovej partizánskej činnosti z 10. 4. 1945.

⁹⁹Pamätná kniha mesta Senica 1936 – 1953, s. 215, tiež BIELIK, P.: Neznáme povstanie. Kultúra, č. 14 z 9. 9. 1998, s. 13. *Chronológia*, však spomína deštrukciu na trati Trnava – Kúty z 1. 11. 1944, keď vybuchla mína pod motorovým vlakom, rušeň zhorel a prípad z 2. 11, keď na trati Jablonica – Brezová podmínili železničný most, vlak bol vykofájený. M. Dubovský (ref 3, s. 31) diverzie na železnici v trnavskom regióne v tomto období priznáva Snežinského skupine.

¹⁰⁰Tak napr. veliteľ jeho čaty Štefan Bednár ho v rozhovore s autorom týchto riadkov označil za vyslovene „zlého človeka“, zástupca veliteľa čaty a veliteľ družstva Ladislav Wister zase za „takého ožrana“. Mikulčíka naopak Bednár charakterizoval ako „slušného človeka“, s ktorým si vychádzal „velice dobre“ a podobne sa o tomto vyjadril aj L. Wister.

¹⁰¹PLEVZA, ref 2, s. 631.

Vojenská história

Zoznam príslušníkov partizánskeho oddielu *Bohdan Chmel'nický* slovenskej, českej a ruskej národnosti, zhotovený vo Važci 3. apríla 1945

<i>Meno</i>	<i>Funkčné zaradenie</i>	<i>Rok, miesto narodenia</i>	<i>Vstup k partizánom</i>
1. Mikulčík Štefan	náčelník štábu	1921, Košariská	28. 8. 1944
2. Kauzál Ludevít	veliteľ roty	1921, Prašice	4. 9. 1944
3. Nikityn Viktor M.	veliteľ čaty	1927, Vjazma, Smolensk	29. 9. 1944
4. Mikityn Peter	bojce	1926, Koprivnica, GI	15. 9. 1944
5. Vasiliev Sergej F.	veliteľ čaty	1920, Kamoričev, Orlov	29. 10. 1944
6. Jehlička Miroslav	staršina	1920, Předlenice, Ústí n.L	20. 9. 1944
7. Wagner Vojtech	politruk	1914, Vyšný Medzev	20. 9. 1944
8. Bogdanov Simeon T.	veliteľ družstva	1924, Miadelné, Vitebsk	29. 9. 1944
9. Horňák Ján	veliteľ družstva	1920, Vyšná Polianka	29. 9. 1944
10. Sigmund Adolf	veliteľ družstva	1920, Frídland	15. 6. 1944
11. Bednár Štefan	veliteľ čaty	1921, Nová Lehota	26. 10. 1944
12. Kellermann Ernest	veliteľ rozvedky	1893, Horné Bzince	1. 9. 1944
13. Wister Ladislav	veliteľ družstva	1918, Budapešť	25. 11. 1944
14. Grosner Emil	bojce	1910, Nové Mesto n. V.	27. 11. 1944
15. Grosinger Ján	bojce	1927, Nové Mesto n. V.	27. 11. 1944
16. Klein Vojtech	zástupca vel. rozvedky	1920, Lúka	16. 9. 1944
17. Bednár Ján	bojce	1921, Nová Lehota	27. 11. 1944
18. Štotter Ladislav	lekár	1908, Trstená	27. 11. 1944
19. Pavelka Michal	bojce	1920, Nová Lehota	27. 11. 1944
20. Bednár Michal	bojce	1922, Nová Lehota	27. 11. 1944
21. Babek Štefan	bojce	1918, Nová Lehota	27. 11. 1944
22. Novotný Ján	bojce	1924, Nová Lehota	27. 11. 1944
23. Pavlík Vojtech	bojce	1926, Zvolen	20. 11. 1944
24. Glovčík Michal	bojce	1922, Henclová	22. 9. 1944
25. Lupták Ján	bojce	1921, Banská Štiavnica	14. 10. 1944
26. Horvát Ivan	bojce	1920, Senovec, Volové	10. 9. 1944
27. Hilschner Ján	bojce	1927, Svätý Kopeček	16. 12. 1944
28. Kmet' Anton	bojce	1928, Donovaly	10. 9. 1944
29. Rajtúch Ján	veliteľ družstva	1918, Dobrá Niva	20. 9. 1944
30. Vindiš Pavel	bojce	1922, Nemčice	nečitateľné
31. Konečný Emil	bojce	1924, Čierna Lehota	6. 1. 1945
32. Gondek Karol	bojce	1917, Lesnice	16. 1. 1945
33. Lorbert Samuel	bojce	1924, Vyšný Orlík	16. 1. 1945
34. Weinberger Viliam	bojce	1899, Vyšná Breznica	16. 1. 1945
35. Friedmann Hermann	bojce	1927, Humenné	16. 1. 1945
36. Ascher Jakub	bojce	1920, Nitra	16. 1. 1945
37. Schonfeld Ignác	bojce	1925, Topoľčany	16. 1. 1945
38. Kolba Ján	bojce	1920, Hranovnica	20. 2. 1945
39. Štelmach Viliam	bojce	1924, Krajná Poľana	20. 2. 1945
40. Smetana Ján	bojce	1922, Trnava, MI	20. 2. 1945
41. Pavelka Rudolf	bojce	1925, Nová Lehota	26. 11. 1945
42. Ilenčík Samuel	bojce	1928, Nová Lehota	26. 11. 1944
43. Kubán Rudolf	bojce	1926, Nová Lehota	26. 11. 1944

Vojenská história

musela až priveľmi stúpať do hlavy. Bol vymenovaný za národného správcu istého podniku na výrobu guľičkových ložísk v Bratislave, onedlho sa však za rôzne prechmaty a sprenevery ocitol vo väzení.¹⁰² Celkom paradoxne ho tuná strážil v uniforme SNB jeho bývalý spolubojovník a priateľ – Štefan Bednár.

Úsmevné je čítať nielen Zdražilove výmysly o najrôznejších bojových aktivitách, uvedené v otčote, ale mimochodom aj rusifikovanú slovenčinu, v ktorej je tento napísaný. Tak napr. jeho vyjadrenie o tom, že bol „komandírom roty adriada B. Chmelnický“, neplnil zvláštne bojové úlohy ale „zadania“, čata sa neskladala z družstiev ale z „oddelení“, Mikulčík bol nie náčelníkom štábu, ale náčelníkom „štaba“ a podobné nezmyselne konštruované slovensko-rusifikované formulácie. Vrcholom nekritického obdivu k všetkému ruskému je prepisovanie svojho krstného mena Ján na ruské Ivan.

Na jednej strane dnes možno obdivovať nesmierne útrapy, ktoré museli partizáni podstúpiť v zimných mesiacoch 1944/1945 v horách, na strane druhej nám však táto skutočnosť nesmie brániť kriticky hodnotiť činnosť jednotlivých skupín či brigád v tomto období, ako vo vzťahu k civilnému obyvateľstvu, tak aj pokiaľ ide o diverzie spôsobené nacistickej vojnovéj mašinérii. Práve tu je hlavný kameň úrazu – z vojenského hľadiska totiž Zdražil neuskutočnil ani len jedinú významnejšiu bojovú akciu, ktorá by nacistom spôsobila vážnejšie škody. Viac škody než nacistom spôsobil, zdá sa, domorodému obyvateľstvu. Aj preto pripomína skôr istého dobrodruha, než neohrozeného a čestného bojovníka proti fašizmu. I tieto fakty patria k dejinám partizánskeho hnutia, a treba ich pripomínať aj dnes, hoci tým, pochopiteľne, nemožno poprieť dobrú vôľu, odhodlanie, zásluhy či prežitú utrpenie množstva iných, čestných príslušníkov odbojového hnutia počas druhej svetovej vojny.

M. LACKO: WIRKEN UND SCHICKSAL DER PARTISANENGRUPPE VON BOHDAN CHMELNICKÝ

Die Partisanenbewegung gehörte zu den Themen, die fast 50 Jahre nicht möglich war objektiv zu werten, noch kritisieren. Eine von den größten Partisanenbrigaden, die in der Slowakei am Ende des Krieges wirkten, war die Partisanenbrigade "Boženko" des Oberst Anatolij Snežinský. Eine von seinen Truppen trug den Namen *Bohdan Chmelnický*. Auf Grund der bewahrten Archivquellen und Gedenkmateriale einiger ehemaligen Truppenangehöriger versucht der Verfasser in der vorgelegten Studie ein Profil der Tätigkeit dieser Truppe darzubieten und ihre fast ein halbes Jahr dauernde Wirkung zu bewerten. Die Truppe entstand am 1. November 1944 noch als Bestandteil der Partisanenbrigade *Boženko*, von Anfang Januar 1945 bis zum Ende ihrer Existenz wirkte sie dann als ganz selbstständige Einheit. Diese Tatsache wurde allem Anschein nach absichtlich verursacht – nach dem Auszug aus Považský Inovec hatte das Truppenkommando keine Interesse mehr daran, dem groben Befehlshaber Snežinský untergeordnet zu sein. In übermässig schwierigen Wintermonaten, ohne welche eine Versorgung und Stärkung, war es unvorstellbar Kamp- oder Schadenaktionen durchzuführen – fast alles musste sich die Truppe erst nach dem Krieg "auf dem Papier erkämpfen". Das einzige und höchste Ziel wurde die Rettung des eigenen Lebens in den unmenschlichen Bedingungen der Zeit. Die am meisten dramatische Zeitperiode der Existenz der Truppe waren gerade die Wintermonate des Jahres 1945, als sie aus dem Gebirge Považský Inovec in die Niedrige Tatra zog, wo sie sich am Ende März 1945 mit der vorrückenden Roten Armee zusammenschloss. Die Mehrheit der Truppenangehörigen bildeten die Turkestaner – ehemalige Angehörigen der Ostmoslemischen Regiments des SS, die über Weihnachten 1944 zur Brigade desertierten. Gerade sie wurden zur "Achillesferse" der Truppe. An der Ehre gab der Truppe weder sein eigener Kommandant Ján Zdražil hinzu, der sich mit seiner Zuneigung zum Alkohol und mit verschiedenen Exzessen auch in der Richtung zur zivilen Bevölkerung berühmt machte. Auch diese weniger bekannte – und weniger berühmte – Seiten sind aber ein Bestandteil des Zweiten Weltkrieges und der Partisanenbewegung in der Slowakei.

¹⁰²Z rozhovoru so Š. Bednárom 2. 5. 2001. Pisomný záznam v osobnom archíve autora.